

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра менеджменту, публічного управління та адміністрування**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

**Завідувачка кафедри,
д.держ.упр., проф.
_____ Наталія БОНДАРЧУК
« ____ » _____ 2024 р.**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувач

Максим КУДРЯВЦЕВ

**Науковий керівник,
д.держ.упр., професор**

Таїсія КРУШЕЛЬНИЦЬКА

Дніпро – 2024

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: Менеджменту і маркетингу

Кафедра: Менеджменту, публічного управління та адміністрування

Освітньо-професійна програма: «Публічне управління та адміністрування»

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Ступінь вищої освіти: Магістр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування д.держ.упр., проф.

_____ Наталія БОНДАРЧУК
« _____ » _____ 2024р.

ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи

КУДРЯВЦЕВУ МАКСИМУ ІГОРЕВИЧУ

1. **Тема роботи** «Особливості формування і реалізації регіональної політики в умовах війни»

Науковий керівник: Крушельницька Таїсія Анатоліївна, д.держ.упр., проф
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по ДДАЕУ від « _____ » _____ 202__ року № _____

2. **Термін подання здобувачем роботи** – _____.

3. **Вихідні дані до роботи:** Конституція України, нормативні документи Європейського Союзу, закони України, Стратегії регіонів, інші нормативно-правові документи, наукові дослідження українських та закордонних авторів, статистичні дані, результати авторського опитування ВПО і роботодавців тощо.

4. **Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)** Розділ 1. Теоретичні аспекти формування і реалізації регіональної політики. Розділ 2. Стан формування і реалізації регіональної політики в країнах – членах Європейського Союзу і в Україні. Розділ 3. Пропозиції щодо врахування особливостей формування і реалізації регіональної політики за залучення благодійних організацій

5. **Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)**

Ієрархія категорій політики у контексті її розуміння як інструменту управлінського впливу, Організаційно-функціональні блоки формування і реалізації національної політики, Особливості типології регіонів України в умовах війни і їх характеристика, Ключові принципи регіональної політики ЄС, Основні джерела національного співфінансування Регіональної політики Європейського Союзу, Приклади адаптації досвіду сприяння регіонального розвитку ЄС в Україні, Ранжування регіонів за складовими стратегій регіонального розвитку на період до 2020 року, Основні напрями допомоги ВПО у Дніпропетровській області, 2023, Місія благодійної організації МБФ «НОВА Україна», Основні напрями роботи Благодійного Фонду «Нова Україна», Візуалізація результатів опитування, Модель організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, розробка завдання і графіка виконання дослідження	Жовтень 2023	Виконано
2	Вибір і опрацювання літературних джерел. Теоретичний розділ роботи: Теоретичні аспекти формування і реалізації регіональної політики	Листопад 2023- Березень 2024	Виконано
3	Аналіз особливостей формування політики та написання другого розділу: Стан формування і реалізації регіональної політики в країнах – членах європейського союзу і в Україні	Квітень-Серпень 2024	Виконано
4	Розроблення пропозицій та написання третього розділу «пропозиції щодо врахування особливостей формування і реалізації регіональної політики за залучення благодійних організацій»	Вересень-Жовтень 2024	Виконано
5	Оформлення роботи	Листопад 2024	Виконано
6	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу до захисту роботи	Грудень 2024	Виконано

Здобувач _____
(підпис)

Максим КУДРЯВЦЕВ
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____
(підпис)

Таїсія КРУШЕЛЬНИЦЬКА
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Тема: «**Особливості формування і реалізації регіональної політики в умовах війни**»

Дипломна робота: 97 сторінок, 10 рис., 14 таблиць 58 літературних джерела.

Об'єкт дослідження: процес публічного управління щодо регіональної політики.

Предмет дослідження: особливості формування і реалізації регіональної політики в умовах війни.

Метою роботи теоретичне є узагальнення особливостей формування і реалізації регіональної політики в умовах війни і формулювання практичних пропозицій щодо удосконалення формування і реалізації регіональної політики

Методи дослідження. В ході проведення дослідження нами застосовані загальнонаукові і специфічно наукові методи, зокрема: узагальнення, аналізу, порівняння, графічної візуалізації, опитування, виокремлення, ранжування, моделювання.

Короткий аналіз досліджень, які проводились в роботі. У першому розділі роботи визначено теоретичний зміст та ієрархія категорій політики, узагальнено особливості типології регіонів в умовах війни як об'єкту публічного управління, узагальнено виклики і особливості визначення пріоритетів формування регіональної політики в Україні в умовах війни.

У другому розділі представлені результати проведеного аналізу стану адаптації досвіду Європейського Союзу щодо формування і реалізації регіональної політики, результати аналізу практики стратегування регіонального розвитку в умовах війни, узагальнення ролі благодійних фондів як інструменту формування і реалізації регіональної політики на прикладі Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна»».

В третьому розділі обґрунтовано доцільність включення благодійних організацій до складу інституційного забезпечення реалізації гуманітарних проєктів регіональної політики; виокремлено особливості реалізації регіональної політики за залучення благодійних організацій; розроблено і запропоновано модель організаційно-функціонального механізму публічного управління.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

публічне управління та адміністрування, механізми публічного управління, регіон, регіональна політика, особливості формування і реалізації, благодійні організації, війна.

KEYWORDS

public management and administration, mechanisms of public management, region, regional policy, features of formation and implementation, charitable organizations, war.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	10
1.1. Теоретичне визначення та ієрархія категорій політики	10
1.2. Теоретичний зміст і особливості типології регіонів в умовах війни як об'єкту публічного управління	18
1.3. Виклики і особливості визначення пріоритетів формування регіональної політики в Україні в умовах війни	26
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2.	
СТАН ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ – ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І В УКРАЇНІ	35
2.1. Адаптація досвіду Європейського Союзу щодо формування і реалізації регіональної політики	35
2.2. Особливості стратегічного планування регіонального розвитку в умовах війни	43
2.3. Роль благодійних фондів як інструменту формування і реалізації регіональної політики на прикладі Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна»»	52
Висновки до розділу 2	57
РОЗДІЛ 3	
ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА ЗАЛУЧЕННЯ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	60
3.1. Інституційне забезпечення реалізації гуманітарних проєктів регіональної політики за залучення благодійних організацій світу і України	60

3.2. Особливості реалізації регіональної політики за залучення благодійних організацій	66
3.3. Модель організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій	74
Висновки до розділу 3	82
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ВСТУП

Актуальність. В умовах російсько-української війни, яка триває з 2014 р., в Україні виникли масштабні руйнівні загрози функціонування державних інститутів, органів місцевого самоврядування. Для існування і розвитку регіонів та територіальних громад, війна стала потужним викликом, посиливши потребу укріплення позицій органів місцевого самоврядування в системі територіального управління у контексті безпеки регіонів і всієї України в умовах постійних загроз і обмеженості ресурсів. Ідентифікація потреб публічного управління регіонами дозволить застосувати більш ефективні механізми й інструменти управління регіонами, посилити проактивність зацікавлених осіб у процесі планування та реалізації проектів регіонального розвитку і забезпечити більшу спроможність регіонів і сприятиме їх розвитку.

Теоретиками регіоналістики у сфері публічного управління присвячені дослідження С. Корнієвського, Т. Крушельницької, А. Лелеченко, О. Пархоменко-Куцевіл, П. Петровського, С. Серьогіна, Ю. Тишкуна, Т. Ярового та ін. Питаннями теоретичного тлумачення базових категорій цього напрямку науки таких як «регіон», «регіональне управління», «регіональна політика» є в роботах Н. Бондарчук, В. Венгера, В. Кінщак, А. Мунько, Т. Савостенко, В. Сиченка та ін. Аспекти особливостей публічного управління регіональним розвитком щодо балансу централізації і децентралізації, розподілу повноважень, стратегіювання розвитку регіонів тощо є в працях О. Бобровської, В. Мамонової та ін.

Проте, більшість робіт написані в умовах становлення регіонального управління в умовах децентралізації і сталого розвитку в умовах мирного часу, натомість, проблемні питання регіонального управління в умовах війни розглядались поки що недостатньо.

Метою роботи є теоретичне узагальнення особливостей формування і реалізації регіональної політики в умовах війни і формулювання практичних пропозицій щодо удосконалення формування і реалізації регіональної політики.

Завданнями роботи є такі:

- визначити теоретичний зміст та ієрархія категорій політики;
- узагальнити особливості типології регіонів в умовах війни як об'єкту публічного управління;
- узагальнити виклики і особливості визначення пріоритетів формування регіональної політики в Україні в умовах війни;
- провести аналіз стану адаптації досвіду Європейського Союзу щодо формування і реалізації регіональної політики;
- проаналізувати практику стратегування регіонального розвитку в умовах війни;
- визначити роль благодійних фондів як інструменту формування і реалізації регіональної політики на прикладі Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна»»;
- обґрунтувати доцільність включення благодійних організацій до складу інституційного забезпечення реалізації гуманітарних проектів регіональної політики;
- виокремити особливості реалізації регіональної політики за залучення благодійних організацій;
- розробити і запропонувати модель організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики.

Об'єкт дослідження: процес публічного управління щодо регіональної політики.

Предмет дослідження: особливості формування і реалізації регіональної політики в умовах війни.

Методи дослідження. У ході проведення дослідження нами застосовані загальнонаукові і специфічно наукові методи, зокрема узагальнення і аналізу для визначення теоретичного змісту та ієрархія категорій політики виокремлення особливостей типології регіонів в умовах війни як об'єкту публічного управління а також для визначення пріоритетів формування регіональної політики в Україні в умовах війни. Методи аналізу, порівняння,

графічної візуалізації, ранжування і опитування використані при дослідженні стану адаптації досвіду Європейського Союзу щодо формування і реалізації регіональної політики; ролі благодійних фондів як інструменту формування і реалізації регіональної політики: визначенні особливостей практики стратегування регіонального розвитку в умовах війни. Методи виокремлення, аналізу і моделювання застосовані для виокремлення особливостей реалізації регіональної політики за залучення благодійних організацій розробленні моделі організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики.

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, нормативні документи Європейського Союзу, закони України, стратегії регіонів, інші нормативно-правові документи, наукові дослідження українських та закордонних авторів, статистичні дані, результати авторського опитування ВПО і роботодавців тощо.

Наукова новизна дослідження полягає в такому. У роботі проведено дослідження особливостей формування і реалізації регіональної політики в умовах війни та сформульовані такі положення наукової новизни:

вперше:

– розроблено і запропоновано модель організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій, в якій змодельовано процес реалізації регіональної політики в умовах війни, сформованої для вирішення потреб війни і створення безпечного і економічно ефективного середовища в регіоні за рахунок взаємодії між інститутами регіональної влади і суб'єктами – партнерами на платформі координації дій з урахуванням особливостей регіональної політики в умовах війни.

удосконалено:

–типологію регіонів України в умовах війни за ознакою посилення безпеки ми виокремили три типи регіонів макрорегіон-фронт, макрорегіон-опора, макрорегіон-тил.

Апробація. Результати дослідження апробовані на трьох науково-практичних конференціях зокрема: III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі» (Дніпро, 2024), XLVII International scientific and practical conference «The Future of Scientific Discoveries: New Trends and Technologies» (Marseille, France, 2024), 12-й Всеукраїнській наук. практ. конф. «Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації» (Дніпро, 2024).

Структура роботи. Робота містить 97 сторінок основного тексту та складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Теоретичне визначення та ієрархія категорій політики

Україна пройшла довгий шлях у своєму становленні як держава, у розбудові інститутів публічного управління й започаткуванні своїх політик, серед яких важливе місце посідає державна регіональна політика. Сьогодні ми можемо стверджувати, що державна регіональна політика в Україні ґрунтується на «європейських цінностях, засадах демократії та національної єдності, орієнтована на підвищення економічних та соціальних стандартів життя для кожного громадянина» [1, с. 17 Державна].

Сьогодні регіоналістика, наука про розвиток регіонів і про регіональну політику виступає особливою формою теоретичного та практичного освоєння сучасних інтеграційних процесів різних територій світу, які набули загальносвітового (глобального) характеру. Ці процеси інтеграції впливають на розвиток держав та визначають особливості історичного прогресу людства загалом, водночас вони ставлять питання і національного розвитку та розвитку регіонів. Розв'язанню регіональних проблем присвячена велика кількість наукових досліджень, конференцій, міждержавних обговорень та навіть політичних програм партій. Обговорюються питання сутності, змісту, ключових задач регіональної політики.

Як ми зазначали раніше, «регіональна політика і регіон і в Україні доволі довгий період мала дещо неоднозначне розуміння, інколи навіть негативне сприйняття, викликане подекуди спадком радянської доби, подекуди наслідком діяльності однойменної політичної партії. В умовах сучасної системи публічного управління регіональним розвитком, в якій практично завершена реформа децентралізації, необхідним залишається аналіз контенту щодо існуючих теоретичних підходів до розуміння основних категорій і понять, що і

зумовлює актуальність нашої публікації» [2] (М. Кудрявцев). «Для усвідомлення проблем регіонального розвитку в умовах війни та напрацювання механізмів їх вирішення вважаємо за доцільне уточнити теоретичну сутність ключових категорій: «регіон», «регіональний розвиток» та «регіональна політика». Уточнення визначення цих понять у контексті реагування на виклики війни надасть більш актуальне їх розуміння і сформує більш точне бачення напрямів посилення політики» [2] (М. Кудрявцев).

В ієрархії термінів регіонального розвитку, на наш погляд, є категорія «політика», яка має доволі широке розуміння і визначається як «мистецтво управління» державою і суспільством. І маємо зазначити ієрархію похідних категорій за убуттям їх значущості:

- глобальна політика, склалась у ході формування міжнародних відносин урядів у відповідь на процес глобалізації, який набув планетарного характеру;

- національна (державна) політика – результат діяльності національних урядів щодо реалізації національних інтересів, досягнення соціально-економічних, культурних і політичних цілей у межах конкретної держави;

- державна регіональна політика - реалізується через національні та регіональні програми, стратегії розвитку та інструменти фінансової підтримки, що сприяють сталому розвитку територій і підвищенню добробуту населення на місцевому рівні;

- регіональна політика – передбачає систему заходів щодо створення умов для динамічного, збалансованого соціально–економічного розвитку регіонів.

- політика територіальної громади- це система заходів і рішень, спрямованих на розвиток, управління та забезпечення сталого функціонування територіальної громади. Вона охоплює стратегічне планування, організацію економічного, соціального та культурного життя громади, а також ефективне використання місцевих ресурсів та бюджетних коштів.

Термін «глобальна політика» доволі новий у науковому обігу, як зазначає Ю. Тишкун, він «почав використовуватись науковцями, прихильниками

неоліберальної традиції у дослідженні міжнародних відносин із другої половини ХХ ст., коли нові масштаби діяльності транснаціональних акторів спричинили якісні зміни у політичній структурі планети» [3]. Приблизно з початку 1990-х рр. з наростанням процесу глобалізації цей термін зустрічається більш активно. Тобто міжнародна політика була трансформована у глобальну політику. Поруч із державами на світовій арені з'явилися нові актори, серед них транс національні корпорації, і національні уряди. Рівні взаємозв'язків і взаємозалежності в світовій політиці зросли, хоч і нерівномірно. І міжнародна анархія відносин, здебільшого двосторонніх, була змінена появою структури регіонального та глобального управління.

Формуванню глобальної політики як суспільно-економічного феномену, посприяло розкриття кордонів розвинених демократичних держав для руху капіталу, руху людей, руху інформації. Хоча згодом у процес глобалізації були частково залучені і диктаторські авторитарні країни, бо виявилось, що стояти осторонь, в ізоляції – рухатись назад і втрачати конкурентоспроможність.

Глобальна політика базується на комплексному підході до світових справ, який приймає врахування не тільки політичних подій на глобальному рівні, а й на і, що вкрай важливо, «на всіх рівнях – глобальному, регіональному, національному, субнаціональному» тощо [4]. У цьому сенсі «глобальний» і «міжнародний» доповнюють одне одного і їх не можна розглядати як суперницькі або несумісні способи розуміння

Також для України, яка боронить територіальну цілісність важливим є сприйняття глобальної політики як інструменту глобальної безпеки. Так, Andrew Heywood і Whitham Ben вважають, що у відповідь на глобальні виклики, як от військові конфлікти, війни, агресія тощо від інших сторін «недержавних акторів» у межах глобальної політики формується глобальна безпека держав і «людська безпека» для попередження загроз [4]. Якщо говорити про політику у контексті її розуміння як інструменту управлінського впливу, то ієрархію категорій політики можна представити у вигляді піраміди (рис. 1.1), розуміючи, що кожна з політик у певному сенсі впливає на розвиток

глобального світу, держави, регіону, територіальної громади і, зрештою на розвиток людини, громадянина, індивідуума.

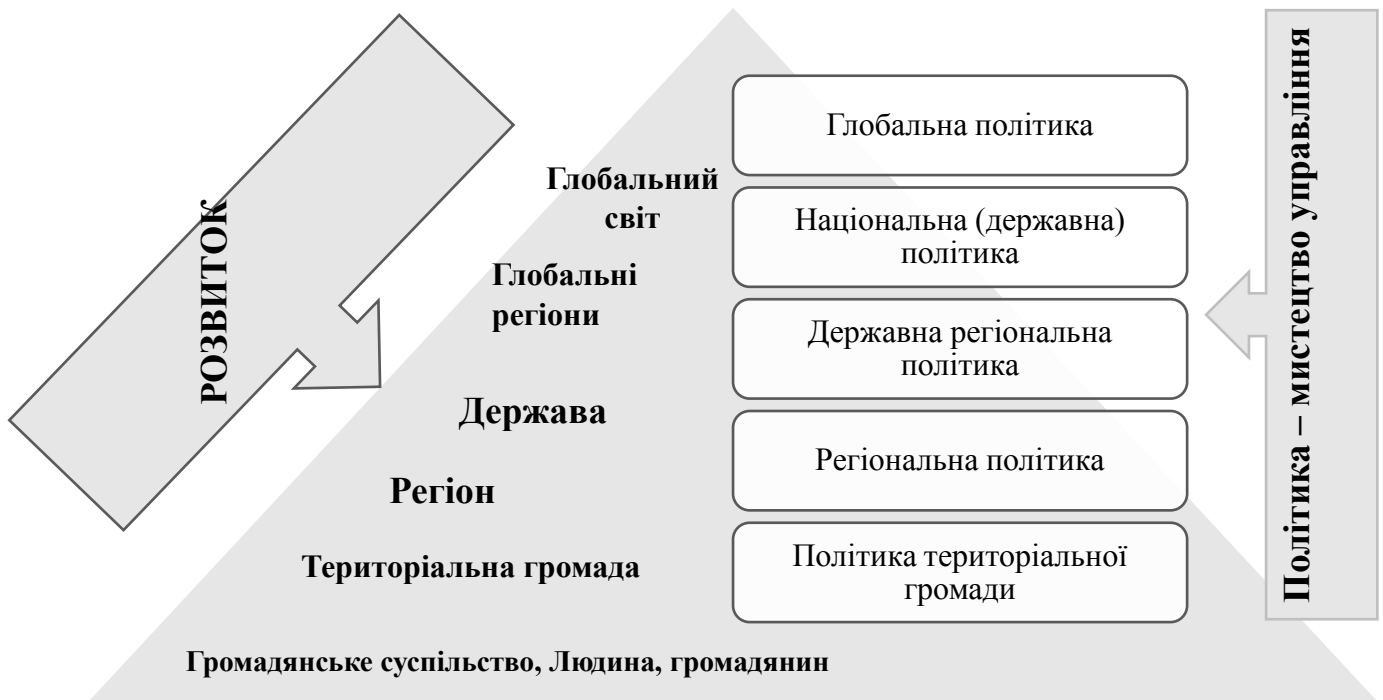

Рис. 1.1. Ієрархія категорій політики у контексті її розуміння як інструменту управлінського впливу

Джерело: узагальнено автором на підставі [1-4].

Таким чином, глобальна політика – це система відносин, взаємодій та рішень між державами, міжнародними організаціями, транснаціональними корпораціями та іншими суб'єктами, спрямованих на вирішення глобальних проблем, забезпечення стабільності, миру та безпеки у світі. Вона охоплює широке коло питань, включаючи міжнародну безпеку, екологію, економічний розвиток, права людини, боротьбу з тероризмом, міграцію, а також глобальні економічні та соціальні виклики. Глобальна політика базується на принципах міжнародного права, співпраці та взаємодії різних акторів, що прагнуть узгодити свої інтереси для досягнення спільних цілей у контексті глобалізації. Об'єктом управлінського впливу глобальної політики є глобальний світ і глобальні регіони.

Дослідження проблем сутності, змісту національної (у сенсі державної, а не окремої національності) державної політики, запровадження механізмів і

побудови системи інститутів публічного управління її реалізації є в роботах В. Бакуменка, Корнієвського, О. Лаврук, П. Петровського та ін.

Так, у своїх дослідженнях О. Лаврук визначає основні складові державної політики, розділяючи їх на організаційно-функціональні блоки: інституційний, нормативний, матеріальний [5], ресурсний та комунікаційний, які узагальнені нами на (рис. 1.2).

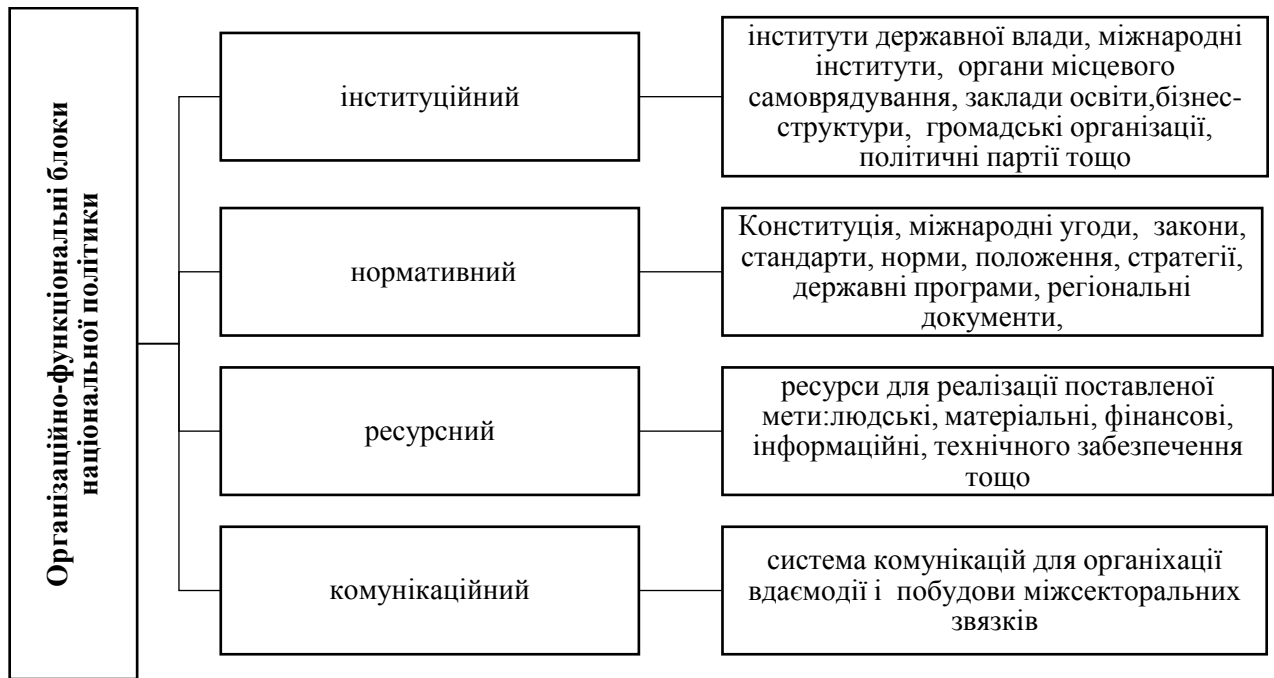

Рис. 1.2. Організаційно-функціональні блоки формування і реалізації національної політики

Джерело: розроблено автором з урахуванням [5]

Враховуючи вищеведене, вважаємо, що національна (державна) політика - це система заходів, стратегій, рішень і механізмів публічного управління, спрямованих на реалізацію національних інтересів, досягнення соціально-економічних, культурних і політичних цілей у межах конкретної держави.

Вона включає формування, впровадження та регулювання внутрішніх державних програм і ініціатив, спрямованих на забезпечення розвитку країни, підтримку стабільності, зростання добробуту населення та захист національних інтересів. Національна політика охоплює різні сфери, такі як економіка, соціальна сфера, охорона здоров'я, освіта, наука, культура, оборона, безпека та

управління. Основною метою національної політики є забезпечення ефективного функціонування держави та підвищення якості життя її громадян. Національна політика являє собою науково обґрунтовану систему заходів, спрямованих на реалізацію національних інтересів, розв'язання суперечностей у сфері етнонаціональних відносин.

Наступним елементом є державна регіональна політика, зміст якої визначено у Законі України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 №156-VIII, це - «система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності» [6].

Державна регіональна політика – це система заходів, рішень та стратегій, які спрямовані на розвиток та підтримку регіонів країни з урахуванням їх соціально-економічних, культурних та географічних особливостей. Метою такої політики є збалансований розвиток усіх регіонів, зменшення міжрегіональних диспропорцій, підвищення рівня життя населення та забезпечення ефективного використання місцевих ресурсів.

Основні завдання державної регіональної політики включають:

- стимулювання економічного зростання регіонів;
- розвиток інфраструктури та інвестиційного потенціалу;
- зменшення соціально-економічної нерівності між регіонами;
- підтримка депресивних та відсталих територій;
- підвищення конкурентоспроможності регіонів та залучення інвестицій;
- зміцнення місцевого самоврядування та децентралізації влади.

Сучасне розуміння регіональної політики є доволі різноманітним і вирізняється у вчених різних шкіл наукової регіоналістики. Одні науковці

тяжіють до економічного розуміння регіональної політики і регіонів, серед яких З. Варналій, В. Геєць, Б. Данилишин, П. Саблук та ін.

Так З. Варналій визначає категорію «регіональна політика» у контексті сталого розвитку як «сферу діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни в регіональному аспекті відповідно до заздальгідь розробленої програми». Відповідно, за його баченням «метою регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально–економічного розвитку регіонів, поглиблення процесів ринкової трансформації, підвищення рівня життя населення, забезпечення гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина» [1 Державна, с.19]

Дещо інше розуміння категорії регіональна політика серед учених дослідників теорії публічного управління, хоча тут воно також не набуло єдності серед науковців. Теоретиками регіоналістики у сфері публічного управління, які висвітлювали теоретичні підходи до управління регіонами є С. Корнієвський,

А. Лелеченко, О. Бобровська, В. Мамонова, С. Серьогін, О. Пархоменко-Куцевіл, П. Петровський, Т. Яровий та ін.

В. Кінщак вважає, що «регіональною політикою є внутрішня політика регіонів, яка здійснюється органами управління регіоном самостійно з урахуванням загальнодержавних інтересів» [7]. Автор розглядає варіант розуміння регіональної політики як місцевої політики, з цього приводу він пише, що «частина (*регіональної*- курсив наш, М. Кудрявцев) політики може бути названа місцевою регіональною політикою» [7], обґрунтовуючи це тим, що «цільові дії органів влади регіону, спрямовані на найбільш ефективне використання всіх ресурсів регіону для підвищення добробуту населення, вдосконалення структури матеріального виробництва, поліпшення стану навколишнього середовища, розвиток соціально-економічної інфраструктури» [7].

С. Корнієвський піднімає статус регіональної політики до складової

державної політики та визначає її сутність у контексті управління регіонами: «регіональна політика – це сукупність заходів та стратегій, які реалізуються органами державної влади регіонального рівня та органами місцевого самоврядування з метою збалансованого соціально-економічного розвитку окремих територій, регіонів, зменшення регіональних диспропорцій, підтримки слаборозвинених регіонів, забезпечення ефективного використання місцевих ресурсів і стимулювання місцевих ініціатив» [8].

Ми також схилиємось до бачення регіональної політики як елементу національної політики і визначаємо цю категорію так: «регіональна політика - це комплекс державних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, розвиток та підтримку економічного, соціального та культурного потенціалу регіонів країни. Основна мета регіональної політики в умовах війни полягає в забезпеченні рівномірного економічного розвитку регіонів, зменшенні соціально-економічних диспропорцій між ними, зміцненні безпеки і покращенні якості життя населення, збереженні та розвитку місцевих культурних традицій» [19].

Звернемо увагу на той факт, що в умовах війни, зростання ризиків і масштабів загроз, регіональна політика дещо змінює своє спрямування із суто соціально-економічної на безпекову і має бути спрямована на «створення безпечних умов, стимулювання посилення економічних спроможностей розвитку регіонів, зміцнення їх економічного потенціалу, протистояння проявам агресії» [2] та усунення наслідків руйнувань і пошкоджень. Також додамо, що попри спрямування сучасної регіональної політики на досягнення рівного розвитку регіонів, вони у певному сенсі залишаються конкурентами. Конкурентами у боротьбі за ресурси, які завжди є обмеженими. Тому проблеми зміцнення конкурентоспроможності регіонів залишаються у колі питань регіональної політики, створюючи певну суперечність між потребою подолання регіональних диспропорцій і потребою стимулювати регіони до посилення конкурентних переваг.

Таким чином, можемо сформулювати ключові завдання регіональної

політики включають:

- посилення фізичної і інформаційної безпеки за рахунок реалізації безпекових програм і запровадження інформаційно цифрових інструментів безпеки;
- подолання регіональних диспропорцій за рахунок зменшення різниць у рівні економічного розвитку, інфраструктури, зайнятості та доступу до соціальних послуг між різними регіонами;
- стимулювання економічного розвитку за рахунок підтримки потреби регіонів у посиленні конкурентних переваг і посилення підтримки інвестицій, інновацій та підприємництва в менш розвинених регіонах;
- підтримка інтеграції та співпраці за рахунок сприяння ефективній інтеграції регіонів у загальнодержавну економічну систему та їхній взаємодії на міжрегіональному рівні;
- збереження культурного різноманіття шляхом підтримки регіональних особливостей, унікальності, історичних, культурних і мовних традицій.

Регіональна політика особливо важлива в країнах з великими територіями або значними соціально-економічними відмінностями між регіонами, оскільки вона допомагає знизити напругу та покращити життєві стандарти на всій території держави.

1.2. Теоретичний зміст і особливості типології регіонів в умовах війни як об'єкту публічного управління

Теоретичне розуміння категорії «регіональна політика» а також питання її формування і реалізації спонукають нас розглянути категорію «регіон», яка є базовим об'єктом нашого дослідження, так як саме регіон є первинним об'єктом публічного управління і первинним об'єктом управлінського впливу регіональної політики.

Для того щоб правильно зрозуміти особливості проблем регіонального розвитку в глобальних викликів, економічних криз і воєн розглянемо

теоретичний зміст поняття «регіон». Для цього уточнимо розуміння поняття «регіон» у контексті регіонального розвитку як соціально-економічного зростання національної економіки та окремих регіонів, забезпечення національної безпеки і національних інтересів. В наукових дослідженнях є низка підходів до розуміння «регіону».

Однак, визначально слово «регіон» походить від латинського дієслова *regere*, що означає «керувати». Отже, початкове значення *regio* було пов'язане з управлінням, а не з розмежуванням простору кордоном. Сьогодні це поняття набуло багатозначності, і термін «регіон» може стосуватися, наприклад, географічного простору, економічної взаємодії, інституційної чи урядової юрисдикції, соціальних чи культурних характеристик.

Таким чином, у наукових дослідженнях кількість визначень регіонів є значною і відповідно до сфери дослідження визначення відрізняються і навіть подекуди суперечать одне одному. Існує визначення, яке наводить Luk Van Langenhove, воно дає розуміння міжнародному регіону як «обмежену кількість держав, пов'язаних між собою географічними відносинами та ступенем взаємної залежності»[9. с. 3]. Йдеться про багато територій, які також вважаються регіонами, оскільки воно зосереджується на державах як будівельних блоках регіонів. У іншому контексті він наводить визначення регіону у географічному контексті: «регіон» - це територія певного розташування, яка певним чином відрізняється від інших територій і яка простягається настільки далеко, наскільки поширюється ця відмінність» [9, с. 3].

Для з'ясування розуміння категорії регіон у сенсі певної кількості держав ми навели перелік глобальні регіони (додаток А [10]), які перелічені за звітними регіонами ЮНІСЕФ на основі географічного розташування, які дещо відрізняються від програмних регіонів ЮНІСЕФ, які використовуються для програмних цілей.

Регіони у міжнародному сенсі не є державою, але певною мірою, вони можуть мати властивості держави. Наприклад, регіон може мати власну

регіональну інноваційну політику (так само, як існують національні інноваційні політики). Або вона може збільшувати податки і мати власний бюджет для надання певних суспільних благ на міжурядовому рівні. Регіони також можуть мати символи чи інституції (наприклад, прапор чи парламент, як Європейський Союз), які зазвичай асоціюються з державами.

Тому для розуміння категорії вважаємо за доцільне класифікувати регіони за рівнями: транскордонний, наднаціональний, субнаціональний, та рівнях, при цьому варто враховувати, що:

По-перше, наднаціональний рівень регіону який передбачає такий рівень взаємодії та співпраці між країнами, що виходить за межі національних урядів і реалізується в рамках міжнародних або регіональних організацій та об'єднань. На цьому рівні приймаються рішення та впроваджуються політики, що мають обов'язковий характер для держав-членів та спрямовані на вирішення спільних проблем і забезпечення сталого розвитку у широкому географічному регіоні. Наднаціональний рівень передбачає тісну економічну, політичну та соціальну інтеграцію між країнами, які делегують частину своїх повноважень наднаціональним органам. При цьому здійснюється формування єдиної політики в таких сферах, як торгівля, безпека, екологія, міграція та права людини тощо.

По-друге, розуміння транскордонних регіонів, які перетинають національні кордони двох або більше держав, які включають одиниці управління нижче національного рівня управління. «Єврорегіони» є наочним прикладом цього. Транскордонний рівень регіону - це рівень адміністративно-територіальної організації, що охоплює прикордонні території двох або більше сусідніх держав, які мають спільні економічні, соціальні, культурні чи екологічні інтереси. Такі регіони створюються для зміцнення співпраці між країнами, розвитку спільних проектів та вирішення проблем, що не обмежуються кордонами однієї держави. Цей рівень передбачає сильний розвиток та співпрацю у сферах економіки, торгівлі, туризму, охорони здоров'я та освіти а також реалізацію спільних програм та проекти, спрямованих на

розвиток інфраструктури, транспортних мереж та логістики.

По-третє, розуміння регіонів, коли йдеться про субнаціональні утворення в межах існуючих держав. Німецькі землі є класичним прикладом, але в багатьох країнах одиниці управління, такі як департаменти, провінції, або області також називають регіонами. Так, у законі України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 №156-VIII регіон також визначено у територіально-адміністративному аспекті надзвичайно лаконічно, а саме: «регіон - Автономна Республіка Крим, області, міста Київ»[6]. Субнаціональний рівень регіонів - це рівень адміністративно-територіального поділу всередині країни, який розташований нижче національного (державного) рівня. Він охоплює регіони, області, провінції, штати, округи, департаменти або інші адміністративні одиниці, що мають певний рівень самостійності в управлінні та можуть здійснювати власні політики у межах своїх повноважень.

Усі регіони визначені в межах національних кордонів України у більшості випадків відповідають адміністративним регіонам, але, як варьант субнаціонального рівня регіоном може бути визнана зона господарювання, яка об'єднує декількох регіонів (адміністративних областей), що мають спільні ознаки, наприклад, Західний Донбас, Полісся.

Українські науковці визначально тяжіли до визначення регіону як певної території: ««територія» як обмежений земельний простір, який разом з акваторією і аероторією складає «геоторію»» [11, С. 317]. Зрозуміло, що на певних територіях мешкають люди й провадять економічну діяльність як фізичні особи, так і юридичні особи, це, зазначає В. Шпильова, «дозволяє розглядати територію як частину геоторії, як економічний простір» [11, С. 317].

Так, С. Корнієвський зазначає, що «під регіоном, як частиною території країни, розуміють значну цілісну територію, де проживає певна кількість населення, розташовані підприємства різних галузей та різних форм власності, установи, що забезпечують нормальні умови для життя людей, для праці, освіти, культури, спілкування» [8].

Розглядаючи субнаціональний рівень, зазначимо, що всі регіони реалізують свою політику у відповідності із національною політикою, співпрацюють з центральними органами влади для реалізації загальнодержавних програм та політик, враховуючи місцеві особливості та потреби. Регіони мають власні інститути управління, які приймають рішення у межах визначених повноважень (економічна політика, соціальний захист, окремі питання безпеки, охорона здоров'я, освіта тощо). Також регіони відповідають за реалізацію стратегій регіонального розвитку, залучення інвестицій, підтримку бізнесу та розвиток місцевої інфраструктури. Узагальнення типології регіонів за рівнями об'єднання наведено на рис. 1.3.

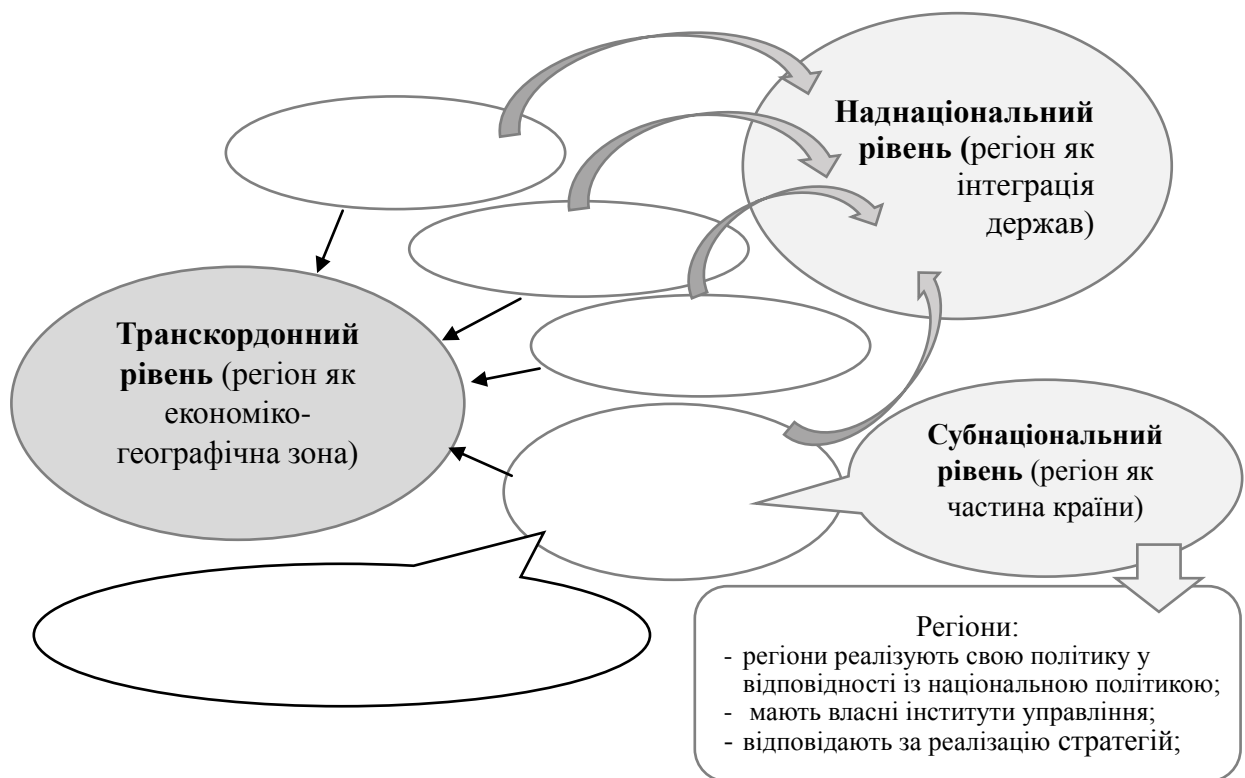

Рис. 1.3 Узагальнення типології регіонів за рівнями об'єднання

Джерело: розроблено автором на підставі [6; 7; 8; 9; 10; 11]

Як об'єкт публічного управління, категорію «регіон» ми розуміємо як «адміністративно-територіальну одиницю, що має певну економічну, соціальну, культурну та політичну самостійність, в межах якої здійснюється управлінська діяльність для забезпечення розвитку та виконання державних, місцевих та інших управлінських функцій» [2].

Регіон є змістовним наповненням регіональної політики і як об'єкт управління і як локація здійснення управлінського впливу. Визначення поняття «регіон», має низку підходів. Так у визначенні А. Лелеченко, регіон- це «складова частина країни (підсистеми) з внутрішніми та зовнішніми зв'язками, що є системою з внутрішнім механізмом відтворення, яка має, крім системних властивостей, територію, господарську єдність, цілісність, зв'язок із державним комплексом; а також і специфічні риси: власні регіональні умови відтворення валового суспільного продукту, основних фондів, робочої сили та розподілу регіональних трудових ресурсів, формування доходів населення та їх товарного забезпечення» [12].

У багатьох дослідженнях розглядається як базова одиниця впровадження національної політики на місцевому рівні, охоплюючи управління економічними процесами, соціальним забезпеченням, розвитком інфраструктури, безпековими питаннями, ліквідацією наслідків ворожих обстрілів та іншими важливими аспектами життя населення. У такому контексті С. Тульчинська розглядає регіони як певну «соціально-економічною просторовою цілісність»[13], а ми додаємо, що ці цілісності між собою вирізняються певними рисами як от: просторові чи географічно-природні особливості, рівень економічного розвитку чи демографічною ситуацією а також етнічними, культурними, інтелектуальними рисами тощо.

Війна в Україні створила нові виклики та ризики для розвитку регіонів, що зумовило потребу в перегляді типології територій. Основним критерієм нової класифікації стала безпека. За цією ознакою І. Сторонянська, Л. Бенюк виокремлюють чотири типи територій: «тимчасово окуповані території; території, де відбуваються бойові дії; опорні території – де спокійно... території глибокого тилу» [14. С.7.]. Ця типологія враховує рівень загрози з боку агресора та функціональну роль кожного макрорегіону у військових умовах.

Також є такий, більш короткий, підхід до типології регіонів України, основним критерієм якої став рівень безпеки. Зокрема, запропоновано поділ територій на три макрорегіони:

—«східний макрорегіон (фронтір)»- охоплює території вздовж кордонів з Росією та Білоруссю;

—«центральний макрорегіон (опора)» - охоплює регіони, що межують із зоною фронтіру і мають середній рівень загрози вторгнення;

—«західний макрорегіон (тил)»- охоплює західні області України, що межують з країнами ЄС [15].

Типологія регіонів, що набула відображення у «Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [16]. Тут виокремлені такі регіони «території активних бойових дій та прилеглі до них території, ...території з міжнародними безпековими обмеженнями, які розташовані вздовж кордону з Російською Федерацією, Республікою Білорусь, Придністровським регіоном Республіки Молдова та які межують з тимчасово окупованими територіями, ... гірські території Українських Карпат, ... прибережні території, прилеглі до морського узбережжя або узбережжя морських заток і лиманів, ... регіональні полюси зростання, ... сільські території та малі міста з населенням до 50 тис. осіб..., тимчасово окуповані території України» [16].

Загалом ми вважаємо таке групування дещо некоректним, бо тут застосовано до різних територій різні ознаки групування: безпека, спроможність розвитку, демографічна ознака). За наведеного уточнення нами узагальнено типологію регіонів України, за ознакою посилення безпеки ми виокремили три регіони макрорегіон-фронт, макрорегіон-опора, макрорегіон-тил і наведена їх характеристика за убуттям фізичної загрози і наростанням безпеки (рис. 1.4).

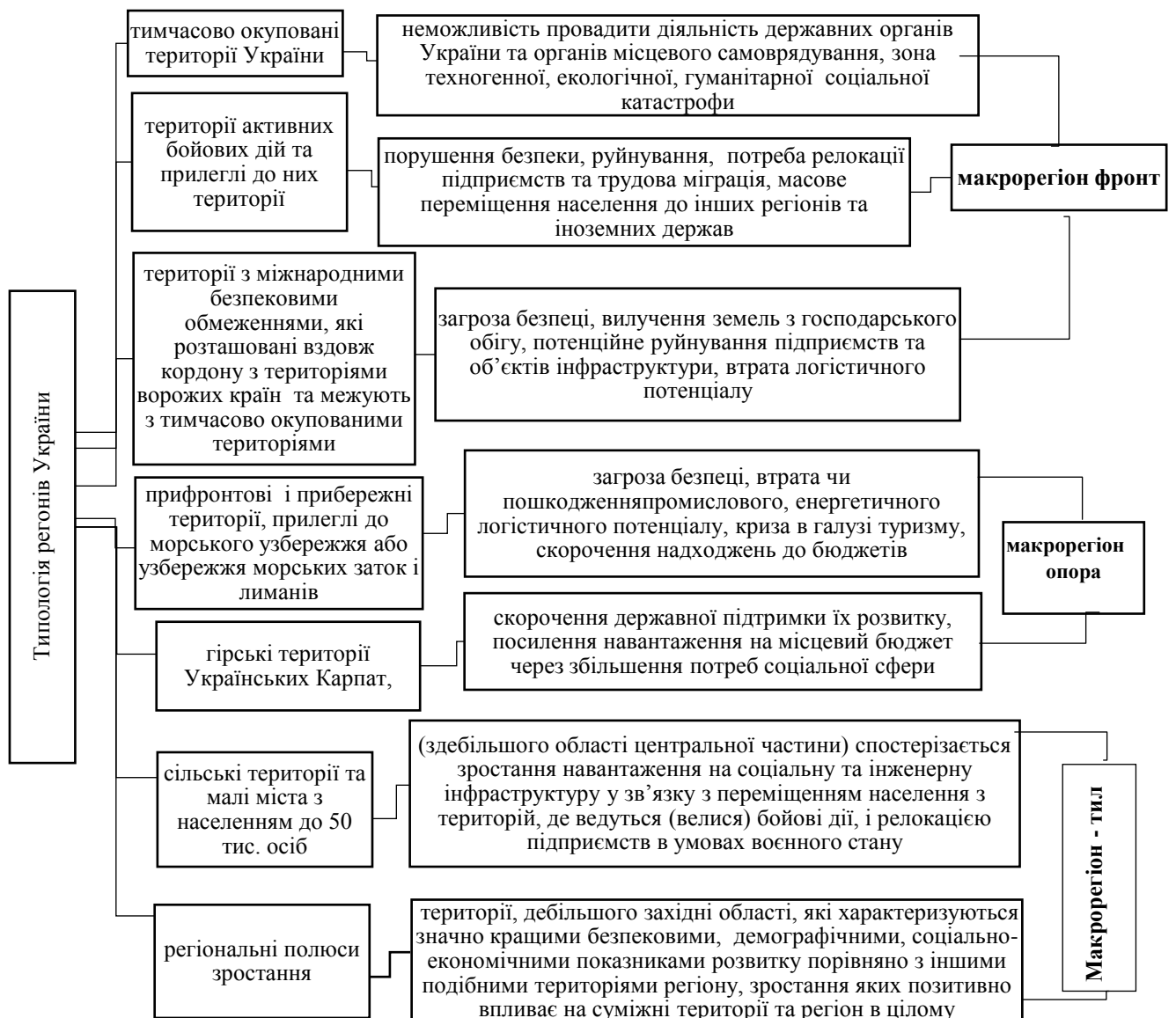

Рис. 1.4. Особливості типології регіонів України в умовах війни і їх характеристика

Джерело: узагальнено і доповнено автором на підставі [14; 15; 16].

Виходячи з вищезазначеного ми визначили такі основні характеристики регіону як об'єкту управління з урахуванням впливу війни :

- «враховуючи, що регіоном з територіально просторової точки зору є субнаціональне утворення, ключовою ознакою регіону є адміністративні межі - визначення територіальних кордонів, що підлягають управлінню,
- основою економічної спроможності і конкурентоспроможності регіонів є економічний і ресурсний потенціали - наявність ресурсів, підприємств, природних копалин інфраструктури тощо для розвитку;

– специфіка населення, його потреби та соціальні умови та сукупність демографічних, соціокультурних, етнічних та інших ознак суспільства складають соціальну структуру регіону, яка є рушійною силою забезпечення функціонування і розвитку регіону;

– політичні та управлінські особливості, які містять систему органів місцевого управління, центри прийняття рішень на рівні регіону і, власне, є суб'єктами управління регіону» [2].

Регіон як об'єкт управління є основою для реалізації регіональної політики в умовах війни та є об'єктом реалізації державних і локальних заходів, спрямованих на підвищення ефективності для створення безпечних, економічних, соціальних умов життя та сталого розвитку на місцевому рівні. Для запровадження інструментів реалізації регіональної політики Україна активно використовує досвід регіональної політики Європейського Союзу (ЄС), особливо в контексті процесу децентралізації та підготовки до інтеграції в ЄС.

1.3. Виклики і особливості визначення пріоритетів формування регіональної політики в Україні в умовах війни

З початком російсько-української війни, що триває з 2014 року, та посилила свою руйнівну дію після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року, перед інститутами державної влади, органами місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства, навіть міжнародними партнерами та населенням постала низка нагальних проблем критичного характеру. Їх успішне вирішення є ключовим для забезпечення безпеки України та збереження її як суверенної держави. Найважливіші виклики пов'язані з підтримкою української державності та захистом територіальної цілісності країни, але не менш важливими є загострення інших існуючих проблем у державі та суспільстві, а також нових проблем, особливо безпекового і соціального характеру, в таких масштабах, з якими Українська держава раніше не стикалась. Війна, яку розв'язала російська федерація, виявила слабкі сторони

обороздатності України, неспроможність міжнародних і національних інститутів ефективно протидіяти недемократичним режимам і відсутність дієвих механізмів стримування агресивних військових дій з боку країни-агресора, вразливість соціальної сфери й критичної інфраструктури тощо.

У контексті російсько-української війни різко зросла відповідальність органів влади, зокрема на регіональному рівні, за оперативність і результативність рішень у сфері публічного управління. Якщо раніше рішення з формування та реалізації регіональної політики приймалися на основі Конституції України, «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»[17] та інших нормативно-правових актів, то з початком війни виникли нові непередбачені законодавством виклики. Ці нові виклики потребують швидких і точних управлінських рішень, які забезпечують адекватне реагування на кризові ситуації.

Наразі Уряд затвердив зміни до «Державної стратегії регіонального розвитку», які ввібрали в себе більшість відповідей на актуальні виклики. Ці зміни стали результатом роботи стейкхолдерів: «місцевих і регіональних влад, асоціацій органів місцевого самоврядування, експертної спільноти та громадянського суспільства, яких згуртувало Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури довікола підготовки необхідних змін стратегічного документу» [18].

Результатом спільних розробок потужної команди стало визначення ключових напрямів щодо реалізації стратегії регіонального розвитку, вони такі:

– «створення належних умов – безпечних, економічних, соціальних, які дадуть сигнал нашим громадянам, що вдома, в Україні, на них чекають;

– реінтеграція ветеранів, ветеранок та сімей, адже це наскрізне завдання всіх сфер, що прямо впливає на національну безпеку і економічний розвиток;

– подальший розвиток інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування – влади, найбільш наближеної до людей, здатної оперативно реагувати на їх потреби (за залучення альтернативних джерел фінансування, у тому числі благодійних фондів);

– синхронізація політики регіонального розвитку та інших галузевих (секторальних) політик» [18];

У науковій періодиці на сьогодні наявна доволі велика кількість публікацій, присвячених різним аспектам інститутів державного управління і діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, у тому числі й щодо реалізації регіональної політики. Згідно «Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки», «активні бойові дії на території України призвели до поглиблення диспропорцій у розвитку регіонів та збільшення кількості територій, які потребують державної підтримки і застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку» [16].

Як ми зазначали на виступі на науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі», «при визначенні пріоритетів регіональної політики, управлінські зусилля інститутів регіональної і місцевої влади мають бути спрямовані на забезпечення безпеки та відновлення» [19, с. 214]. Тобто, в умовах війни уже відбулась зміна фокусу на безпекові питання тому метою управлінської діяльності «на рівні регіону є організаційно-функціональне забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, екологічної безпеки та реалізації державної політики щодо ЦСР (*цілей сталого розвитку* – курсив наш, М. К.). Ключовими функціями підсистеми є узгодження цілей і задач регіонального розвитку та приведення у відповідність ресурсів, необхідних для їх досягнення з використанням інструментів планування, регулювання, контролю досягнення цілей тощо»[20, с. 14].

Таким чином, основні завдання регіональної політики стали дещо більш широкими і наразі включають два типи проблем, які необхідно вирішувати і це є однією з ключових особливостей формування регіональної політики в умовах воєнного стану. Ми маємо на увазі такі типи питань:

По-перше, потреба вирішення цивільних (мирних) питань, наприклад, вирівнювання регіональних диспропорцій, розвиток інфраструктури,

стимулювання інвестицій, розвиток людського капіталу, підтримку міжрегіональної співпраці тощо.

По-друге, вирішення питань і проблем, викликані війною, як об забезпечення безпеки, опрацювання питань відновлення, адаптація внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах, економічна перебудова у відповідності із потребами воєнного часу, релокація бізнесу, диверсифікація галузей тощо. І, звичайно, пошук ресурсів, насамперед фінансових для фінансування цих нових напрямів.

В умовах війни регіональна політика зосереджується на захисті територій, забезпеченні безпеки населення, а також на заходах з евакуації та тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО). Велика частина зусиль спрямована на відновлення критичної інфраструктури в регіонах, що постраждали від бойових дій, включаючи ремонт доріг, відновлення енергопостачання, водопостачання та зв'язку.

На підставі вищенаведеного ми можемо виокремити низку особливостей щодо формування і реалізації регіональної політики в Україні, які викликані впливом воєнної агресії. Основні особливості визначення викликів і пріоритетів умовно поділені нами на два блоки: першочергові виклики життєзабезпечення регіонів і похідні виклики через вплив війни.

До блоку першочергових викликів життєзабезпечення регіонів ми віднесли:

По-перше, захист територій, забезпечення безпеки та поточного відновлення функціональності. Зазначимо, що захист територіальної цілісності і забезпечення безпеки є компетенцією державних інститутів влади, але, враховуючи воєнну силу нашого ворога, регіональні інститути влади також мають розробляти і реалізовувати відповідні програми як у співпраці із центральними органами влади, так і самостійно. Тому «регіональна політика зосереджується на захисті територій, забезпеченні безпеки населення, а також на заходах з евакуації та тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО). Велика частина зусиль спрямована на відновлення критичної

інфраструктури в регіонах, що постраждали від бойових дій, включаючи ремонт доріг, відновлення енергопостачання, водопостачання та зв'язку» [19, с. 214].

По-друге, соціальний і психологічний захист громадян та адаптація внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). У ході війни критично зростає потреба у соціальному захисті населення та адаптації ВПО в територіальні громади. Відповідно, потребує й зміна побудови роботи органів регіональної влади до потреб осіб, які постраждали від війни. Це потребує від регіональних органів влади швидких, але виважених рішень щодо розселення, інтеграція в суспільно-економічне життя, соціальна фінансова і матеріальна допомога, доступ до послуг освіти і охорони здоров'я, психологічний супровід.

По-третє, перебудова економіки на потребу оборони країни та диверсифікація бізнесів для протистояння ризикам. «У зв'язку зі значними руйнуванням промисловості та інфраструктури в багатьох областях, уряд та місцева влада змушені розробляти нові стратегії розвитку для кожного регіону, орієнтуючись на галузі, які можуть швидко адаптуватися до умов війни. До того ж військові дії спричинили евакуацію підприємств зі східних регіонів до більш безпечних центральних та західних областей» [19, с. 214].

Похідні виклики, які зумовлені потребою забезпечувати вирішення основних, першочергових викликів життєзабезпечення регіонів, але вони також потребують посиленої уваги з боку інститутів влади для вирішення проблем регіонів. До блоку похідних викликів ми віднесли такі:

Насамперед - недостатнє ресурсно-фінансове реалізації регіональної політики. В умовах війни наповнення бюджетів регіональних інститутів влади для вирішення поточних питань і проблем, викликаних війною необхідні ресурси. Це стає все складніше адже через військові дії частина підприємств скорочує, а інколи зовсім припиняє економічну активність. Це призвело до зниження надходжень від податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб (далі - ПДФО). Падіння частки ПДФО у місцевих бюджетах посилюється з прийняттям закону України № 3428-IX від 08.11.2023

р. за яким «частина податку на доходи фізичних осіб від оподаткування доходів у вигляді грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу...які належить до доходів загального фонду відповідних місцевих бюджетів, зараховується в повному обсязі до спеціального фонду Державного бюджету України та спрямовується у таких пропорціях за такими напрямками:

1) з 1 жовтня 2023 року по 31 грудня 2023 року:

50 % - Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на здійснення заходів із закупівлі спеціальної техніки та обладнання;

50 % - Міністерству оборони України для закупівлі артилерійських систем

2) з 1 січня 2024 року по 31 грудня року...:

45 % - Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на здійснення заходів із закупівлі спеціальної техніки та обладнання;

45 % - Міністерству з питань стратегічних галузей промисловості України на виконання державних цільових програм реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу...;

10 % - головним розпорядникам коштів державного бюджету, що належать до сектору безпеки і оборони, для подальшого автоматичного спрямування військовим частинам Збройних Сил України,...на матеріально-технічне забезпечення»[21].

Таке рішення було прийнято тимчасово й, сподіваємось, підвищить фінансову спроможність оборонної сфери України, але це заклало нові виклики для регіональних і місцевих інститутів влади.

З цього а також з попередніх обставин витікає ще одна особливість формування пріоритетів реалізації регіональної політики в умовах війни, це «координація надходження і використання гуманітарної та міжнародної

допомоги» [19, с. 214]. В умовах війни при реалізації програм регіональної політики виник суттєвий дефіцит ресурсів, тому в процес реалізації включено міжнародну гуманітарну допомогу та грантові програми для життєзабезпечення, відновлення і підтримки постраждалих областей. Координація руху міжнародної допомоги стає важливим елементом управління на місцевому рівні. Також зазначимо, що волонтерські організації та ініціативи стали вагомим частиним регіональної політики, забезпечуючи підтримку військових і цивільного населення.

Регіональна політика України в умовах війни орієнтована на забезпечення безпеки, відновлення інфраструктури, інтеграцію ВПО та розвиток економічних і соціальних можливостей та подолання дефіциту ресурсів. Важливим аспектом є координація міжнародної допомоги і волонтерських рухів, забезпечення сталого розвитку та планування післявоєнної відбудови.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження можемо зробити такі висновки:

1. Визначено теоретичну сутність категорії «державна регіональна політика» як систему заходів, рішень та стратегій, які спрямовані на розвиток та підтримку регіонів країни з урахуванням їх соціально-економічних, культурних та географічних особливостей. Метою такої політики є збалансований розвиток усіх регіонів, зменшення міжрегіональних диспропорцій, підвищення рівня життя населення та забезпечення ефективного використання місцевих ресурсів.

2. В умовах війни, зростання ризиків і масштабів загроз, регіональна політика дещо змінює своє спрямування із суто соціально-економічної на безпекову. Ключові завдання регіональної політики включають: посилення фізичної і інформаційної безпеки за рахунок реалізації безпекових програм і запровадження інформаційно цифрових інструментів безпеки; подолання регіональних диспропорцій за рахунок зменшення різниць у рівні економічного

розвитку, інфраструктури, зайнятості та доступу до соціальних послуг між різними регіонами; стимулювання економічного розвитку за рахунок підтримки потреби регіонів у посиленні конкурентних переваг і посилення підтримки інвестицій, інновацій та підприємництва в менш розвинених регіонах; підтримка інтеграції та співпраці за рахунок сприяння ефективній інтеграції регіонів у загальнодержавну економічну систему та їхній взаємодії на міжрегіональному рівні; збереження культурного різноманіття шляхом підтримки регіональних особливостей, унікальності, історичних, культурних і мовних традицій.

3. Визначено теоретичний зміст і особливості типології регіонів в умовах війни як об'єкту публічного управління. Зокрема регіон як об'єкт публічного управління, є адміністративно-територіальною одиницею, «що має певну економічну, соціальну, культурну та політичну самостійність, в межах якої здійснюється управлінська діяльність для забезпечення розвитку та виконання державних, місцевих та інших управлінських функцій» та доведено необхідність класифікувати регіони за рівнями: транскордонний, наднаціональний, субнаціональний. По-перше, наднаціональний рівень регіону який передбачає такий рівень взаємодії та співпраці між країнами, що виходить за межі національних урядів і реалізується в рамках міжнародних або регіональних організацій та об'єднань. По-друге, розуміння транскордонних регіонів, які перетинають національні кордони двох або більше держав, які включають одиниці управління нижче національного рівня управління. «Єврорегіони» є наочним прикладом цього. Транскордонний рівень регіону - це рівень адміністративно-територіальної організації, що охоплює прикордонні території двох або більше сусідніх держав, які мають спільні економічні, соціальні, культурні чи екологічні інтереси. По-третє, розуміння регіонів, коли йдеться про субнаціональні утворення в межах існуючих держав, в багатьох країнах – це одиниці управління, такі як департаменти, провінції, або області. Війна в Україні створила нові виклики та ризики для розвитку регіонів, що зумовило потребу в перегляді типології регіонів, при якому основним критерієм

нової класифікації стала безпека. За такого підходу нами узагальнено типологію регіонів України, за ознакою посилення безпеки ми виокремили три регіони макрорегіон-фронт, макрорегіон-опора, макрорегіон-тил.

4. Узагальнено особливості визначення викликів і пріоритетів формування регіональної політики в Україні в умовах війни. Зокрема визначено, що однією з ключових особливостей формування регіональної політики в умовах воєнного стану стала переорієнтація пріоритетів регіональної політики на два типи проблем: по-перше, потреби вирішення цивільних (мирних) питань, наприклад, вирівнювання регіональних диспропорцій, розвиток інфраструктури, стимулювання інвестицій, розвиток людського капіталу, підтримку міжрегіональної співпраці тощо. По-друге, вирішення питань і проблем, викликані війною, як об забезпечення безпеки, опрацювання питань відновлення, адаптація внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах, економічна перебудова у відповідності із потребами воєнного часу, релокація бізнесу, диверсифікація галузей тощо. І, звичайно, пошук ресурсів, насамперед фінансових для фінансування цих нових напрямів.

Доведено, що до першочергових викликів життєзабезпечення регіонів необхідно віднести: захист територій, забезпечення безпеки та поточного відновлення функціональності. Розгляд можливостей розробляти і реалізовувати відповідні програми на рівні регіонів і територіальних громад як у співпраці із центральними органами влади, так і самостійно. Також в цього блоку ми включили соціальний і психологічний захист громадян та адаптацію ВПО. І третій напрям передбачає перебудову економіки на потребу оборони країни та диверсифікація бізнесів для протистояння ризикам. Другий блок - похідні виклики, які зумовлені потребою забезпечувати вирішення основних, першочергових викликів життєзабезпечення регіонів, але вони також потребують посиленої уваги з боку інститутів влади для вирішення проблем регіонів. До похідних викликів ми віднесли недостатнє ресурсно-фінансове реалізації регіональної політики і координація надходження і використання гуманітарної та міжнародної допомоги.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ – ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І В УКРАЇНІ

2.1. Адаптація досвіду Європейського Союзу щодо формування і реалізації регіональної політики

Регіональна політика в Європейському Союзі (ЄС), також названа Політикою згуртованості, визначається як стратегія розвитку, спрямована на зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами країн-членів ЄС, забезпечення сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності. Вона є важливою складовою загальної політики ЄС, спрямованої на економічну, соціальну та територіальну згуртованість.

Регіональна політика є основною інвестиційною політикою ЄС. Регіональна політика спрямована на всі регіони та міста в Європейському Союзі з метою підтримки створення робочих місць, конкурентоспроможності бізнесу, економічної зростання та сталий розвиток, а також покращити якість життя громадян, рівень соціального забезпечення, доступність до суспільних благ тощо. Регіональна політика ЄС охоплює всю територію економічної зони ЄС, а не лише окремих територій. Тим не менш, рівень підтримки значно відрізняється залежно від місця.

Регіональна політика Європейського Союзу (ЄС), є політикою, заявленою метою якої є покращення економічного добробуту регіонів Європейського Союзу, а також уникнення регіональних диспропорцій. Більше однієї третини бюджету ЄС виділяється на цю політику, яка спрямована на усунення економічних, соціальних і територіальних диспропорцій в ЄС, реструктуризацію промислових районів, що занепадають, і диверсифікацію сільських районів із занепадом сільського господарства. Як зазначає Konrad Lammers, «політика відіграє важливу роль у ширших викликах майбутнього, включаючи зміну клімату, енергопостачання та глобалізацію»[22]. «При цьому

регіональна політика ЄС спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіонів, сприяння економічному зростанню та створенню нових робочих місць» [22].

Узагальнено регіональна політика ЄС зорієнтована на дві головні цілі: коригування дисбалансів та сприяння ефективності та/або росту.

Мета регіональної політики ЄС полягає у виправленні дисбалансів і, таким чином, зменшення диспропорцій здійснюється за допомогою фінансових трансфертів до бідних регіонів, щоб збільшити їхні ресурси та таким чином покращити умови життя для мешканців цих регіонів.

З іншого боку, регіональна політика, орієнтована на ефективність, та зорієнтована прагнути до найвищого можливого результату для економіки в цілому завдяки відповідному просторовому розподілу ресурсів.

Це бачення ґрунтується на традиційній теорії зростання, згідно з якою того, що інвестиції в бідні регіони сприяють більшій економіці розвитку, ніж у заможних регіонах. Тому що, як зазначає В. Венгер «вплив змін інвестицій на економіку буде значно суттєвішим», «викликаючи сильний мультиплікативний ефект» [23, с. 4]. Хоча більш сучасні регіональні економічні теорії («нова економічна географія»[24]), а також теорія ендогенного зростання припускають, що корекція дисбаланси та стимулювання зростання є суперечливими цілями і, на наш погляд, можуть мати дестимулюючий ефект та викликати бажання розслабитись, замість боротись за зростання.

Стратегічні плани та політики: Стратегія «Європа 2020» [25] та «Нова Промислова Стратегія ЄС» [26], вони визначають цілі сталого економічного розвитку, інноваційного зростання та зеленої економіки; «Європейський зелений кур» [27], Стратегія «Європа 2020», який передбачає екологічні проекти та заходи, спрямовані на зменшення викидів парникових газів і перехід до кліматично нейтральної економіки. це довгострокова стратегія Європейського Союзу, ухвалена в 2010 році, спрямована на економічне зростання та розвиток регіонів країн-членів ЄС до 2020 року.

Її мета полягала у створенні умов для розумного, стійкого та інклюзивного зростання. Стратегія «Європа 2020» стала важливою частиною регіональної політики ЄС, стимулюючи держави-члени до впровадження реформ і забезпечення конкурентоспроможності на глобальному рівні [25].

Основні цілі стратегії включали досягнення таких ключових показників:

- «збільшення зайнятості: забезпечення роботи для 75% населення віком від 20 до 64 років;
- інвестиції в науку та інновації: 3% ВВП ЄС направити на дослідження та розвиток;
- екологічна сталість: зменшити викиди CO₂ на 20%, збільшити частку відновлюваної енергії до 20%;
- освітня реформа: зменшити частку молодих людей, які покидають школу раніше, до менш ніж 10%, та збільшити частку випускників вищих навчальних закладів до 40%;
- боротьба з бідністю та соціальною ізоляцією: зменшити кількість людей, які перебувають на межі бідності, на 20 мільйонів осіб» [25].

Стратегії «Європа 2020» також спрямована на підтримку регіонального розвитку, сприяючи зростанню економік відсталих регіонів і зменшенню розриву між ними та розвинутими регіонами ЄС [25].

Основні напрями реалізації регіональної політики ЄС забезпечуються такими інструментами:

- надання підтримки менш розвиненим регіонам через фінансові інструменти та програми для забезпечення досягнення згуртованості та солідарності та зменшення розриву в рівнях розвитку між різними регіонами ЄС;
- делегування управлінських та фінансових повноважень на регіональний і місцевий рівні для більш ефективної реалізації програм розвитку на основі принципів децентралізації;

–партнерство та співпраця між Європейською Комісією, національними, регіональними та місцевими органами влади, а також іншими зацікавленими сторонами (громадські організації, бізнес-структури, благодійні фонди тощо).

Регіональна політика ЄС базується на чотирьох принципах, які були застосовані ще при найпершому її плануванні у період 1988-1993 рр., а потім уточнювались і покращувались з кожним наступним періодом. Ці принципи наведені нами в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Ключові принципи регіональної політики ЄС

Принцип	Зміст
Концентрація	ресурси мають спрямовуватися переважно на найбільш бідні країни регіону. Крім того, фінансування зосереджується на певних економічних напрямках діяльності
Програмування	регіональна політика ЄС має підтримувати багаторічні програми, а не індивідуальні проекти. Ці багаторічні програми є частиною загальних цілей та стратегії політики ЄС (наприклад, Лісабонська стратегія на 2007-2013 роки, Європа 2020 Стратегія на 2014-2020 роки тощо)
Партнерство	програми для країн і регіонів повинні бути складені в рамках консультацій і громадського обговорення. Цей процес передбачає залучення інституцій на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях. В процес обговорення включаються також соціальні партнери, громадські організації, благодійні фонди
Додатковість	ресурси зі структурних фондів розвитку регіонів не повинні використовуватися для заміни коштів, які держави-члени ЄС виплатили б самі собі без цієї підтримки. З цієї причини кожна держава-член повинна додати власний внесок до фінансованих заходів, хоча точна сума може змінюватись залежно від рівня розвитку відповідного регіону чи країни типу заходу, що фінансується. За дефіциту фінансових ресурсів держава-член може залучати кошти третіх сторін, наприклад благодійних фондів

Джерело: складено автором на підставі [25]

Таким чином, регіональна політика ЄС спрямована на вирівнювання умов розвитку регіонів, підтримку їх економічного зростання та підвищення якості життя громадян. Вона реалізується через систему фінансових інструментів,

стратегічних планів та програм, що враховують специфічні потреби регіонів та сприяють їхній інтеграції у європейський ринок.

«Державна стратегія регіонального розвитку України до 2027 року» [16] викликана потребою ліквідації «наслідків повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України та їх впливу на територіальні громади і регіони, підвищення ролі безпеки та стійкості до зовнішніх чинників» та набуттям «Україною статусу кандидата на членство в ЄС, поглиблення ступеня виконання положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та переходу до початку переговорів про вступ України до ЄС» [16]. Тому вона розроблена з урахуванням принципів регіональної політики ЄС і передбачає використання підходів до соціально-економічного розвитку регіонів, зокрема дотримання принципу територіальної згуртованості, екологічної стійкості та інноваційності.

Регіональна політика ЄС фінансується через Європейські структурні та інвестиційні фонди, (European Structural and Investment Funds, ESIF), а саме:

–Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF) - підтримує інвестиції в інфраструктуру, інновації, малий і середній бізнес, а також сприяє створенню нових робочих місць [28];

–Європейський соціальний фонд (ESF) спрямований на підвищення зайнятості, професійної підготовки та соціальної інтеграції населення;

–Кохезійний фонд підтримує регіони з низьким рівнем ВВП, фінансуючи великі інфраструктурні проекти та проекти в сфері захисту довкілля [29];

–Фонд згуртованості (CF) або «Cohesion Fund (CF) призначений для інвестицій у довкілля та транспорт у менш заможних країнах ЄС»[29];

–Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільської місцевості (EAFRD);

–Європейський фонд морського та рибного господарства (EMFF);

–Програми транскордонного співробітництва (INTERREG)[30], спрямовані на зміцнення співпраці між прикордонними регіонами країн-членів ЄС, підтримку спільних економічних, соціальних та екологічних проєктів.

Європейські структурні та інвестиційні фонди створюються за рахунок внесків країн-членів Європейського Союзу до загального бюджету ЄС. Ці фонди є основними інструментами реалізації кохезійної політики (політики зближення), спрямованої на зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами ЄС. Їх основна мета - підтримка економічного, соціального та територіального розвитку регіонів, які відстають у розвитку.

Фінансування фондів здійснюється з двох основних джерел:

По-перше, за рахунок внесків країн-членів до бюджету ЄС: кожна країна-член вносить свій внесок до бюджету ЄС на основі економічного стану та розміру своєї економіки.

По-друге, за рахунок національного співфінансування. У рамках реалізації проєктів країни-члени та регіональні влади також зобов'язані надавати власні кошти для співфінансування проєктів, що забезпечує додатковий контроль та відповідальність за використання ресурсів. Причому країни-члени ЄС зобов'язані забезпечувати певний відсоток національного співфінансування, який варіюється залежно від типу фонду та цільового регіону. Як правило, для розвинених регіонів частка національного співфінансування може становити до 50% від загального бюджету проєкту. Для менш розвинених або перехідних регіонів ця частка може бути меншою, а фінансування з боку ЄС може досягати 85% [22].

Основні джерела в частині національного співфінансування регіональної політики Європейського Союзу можна поділити на чотири групи:

Кошти державного бюджету. Це кошти, які виділяються з загальнодержавного бюджету країни-учасника, що передбачено у відповідних програмах фінансування- основне джерело співфінансування. Національні уряди закладають відповідні кошти на реалізацію проєктів у своїх річних бюджетах, а також у середньострокових фінансових планах.

Кошти місцевих бюджетів, при цьому регіональні та місцеві органи влади також залучають кошти для співфінансування проєктів, що реалізуються на їхній території. Це важливо для проєктів, які передбачають розвиток інфраструктури або підтримку місцевих ініціатив. Рівень співфінансування з місцевих бюджетів може варіювати залежно від регіонального розвитку та фінансових можливостей.

Кошти у вигляді приватних інвестицій та внесків. «Співфінансування реалізації регіонального розвитку може включати приватні інвестиції, особливо в проєктах, що передбачають партнерство між державним і приватним секторами (Public-Private Partnership, PPP)» [31]. Це дозволяє залучати додатковий капітал та підвищувати ефективність використання бюджетних коштів.

Основні джерела національного співфінансування Регіональної політики Європейського Союзу узагальнені нами на рис. 2.1.

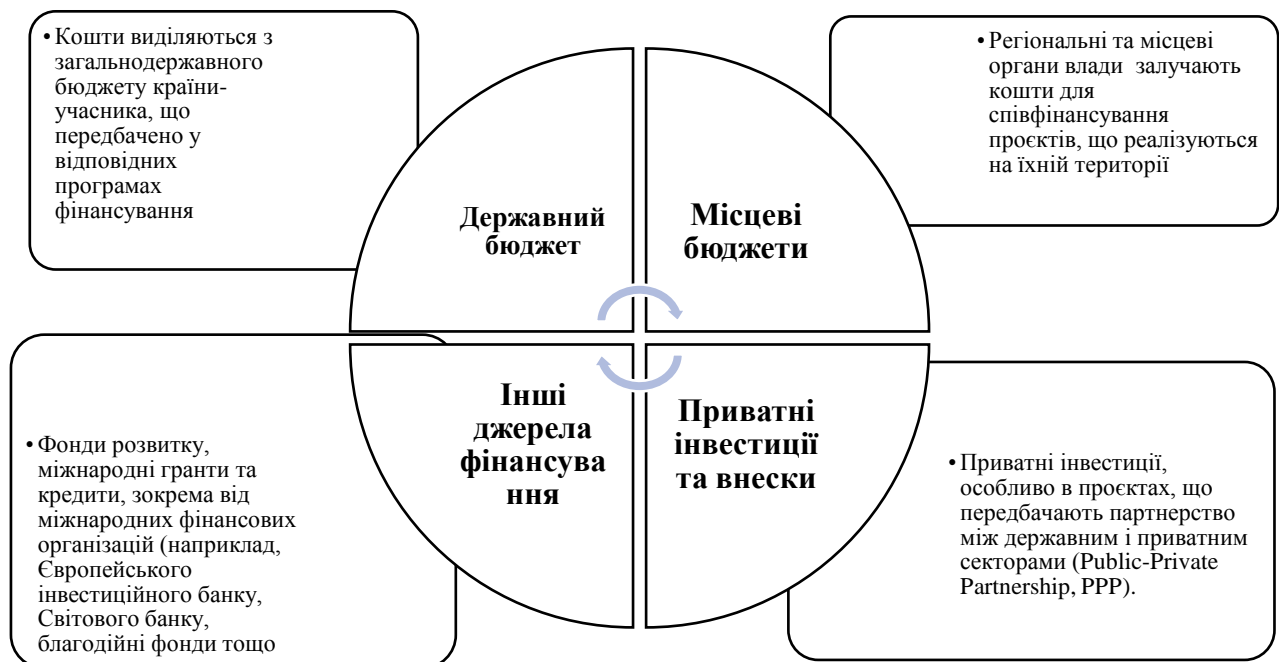

Рис. 2.1. Основні джерела національного співфінансування Регіональної політики Європейського Союзу

Джерело: узагальнено автором за матеріалами [22-31].

Таблиця 2.2

Приклади адаптації досвіду сприяння регіонального розвитку ЄС в Україні

Напрямок	Зміст
Реалізація реформи децентралізації та адміністративно-територіальної реформи	Україна взяла за основу європейські підходи до децентралізації, де регіональні органи влади отримали більше повноважень та фінансових ресурсів для самостійного вирішення місцевих питань. Це дозволило зменшити залежність від центрального бюджету та підвищити ефективність управління на місцях.
	Формування спроможних територіальних громад, тобто створення адміністративних одиниць з наявними органами місцевого самоврядування, які мають фінансову самостійність та здатні реалізовувати проекти місцевого розвитку.
Впровадження програми транскордонного співробітництва INTERREG	Застосування досвіду реалізації спільних проектів з країнами ЄС. Україна бере участь у програмах транскордонного співробітництва, таких як «Румунія-Україна», «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна»; «Польща-Україна», що є частиною ініціативи INTERREG. В рамках цих програм реалізуються проекти з розвитку інфраструктури, екологічного захисту та покращення якості життя в прикордонних регіонах [28, с. 20].
	Програми підтримки «тематичних і просторових зв'язків між різними інструментами інтервенції як на регіональному, так і на надрегіональному рівнях», «програма підтримує розбудову та підтримку зв'язків між місцевими та регіональними громадами та організаціями» [28, с. 22].
Використання структурних фондів ЄС як зразка для національних програм	За зразком Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF), який «призначений для зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності в Європейському Союзі»[29], в Україні створено Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), який фінансує проекти місцевого розвитку, зокрема, будівництво доріг, шкіл, медичних закладів та інфраструктурних об'єктів.
	Впроваджуються аналогічні до європейських програми підтримки сільських громад, спрямовані на покращення інфраструктури, створення робочих місць та розвиток місцевого підприємництва.
Реалізація проектів з розвитку регіональних кластерів	В Україні створюються індустриальні парки за зразком європейських кластерних ініціатив, які сприяють розвитку інноваційного бізнесу та залученню інвестицій. Це дає змогу створювати центри високотехнологічного виробництва та підвищувати конкурентоспроможність регіонів.
	В областях із потенціалом туристичного розвитку, таких як Закарпаття, Львівщина та Одещина, запроваджуються туристичні кластери, які об'єднують місцевий бізнес, громади та органи влади для просування регіонального туризму.
Реалізація проектів у рамках Угоди про асоціацію з ЄС	В рамках Угоди про асоціацію з ЄС Україна отримує технічну та фінансову допомогу на впровадження регіональних проектів з екології, енергоефективності, розвитку інфраструктури та цифровізації.
	Підвищення інституційної спроможності місцевих органів влади: Реалізуються освітні програми та тренінги для місцевих чиновників, спрямовані на підвищення їх компетентності в управлінні регіональним розвитком за зразком практик ЄС.

Джерело: узагальнено автором на підставі [25; 28; 29]

Інші джерела фінансування, до яких можуть входити спеціальні фонди розвитку, міжнародні гранти та кредити, зокрема від міжнародних фінансових організацій (наприклад, Європейського інвестиційного банку, Світового банку) В деяких випадках можуть використовуватись цільові внески від інших

організацій або окремі спеціальні програми а також від благодійних фондів міжнародного і національного рівнів. В умовах наявного зменшення надходжень до місцевих бюджетів, зазначимо необхідність залучення альтернативних джерел для фінансування регіональних програм і в цьому контексті маємо відзначити посилення ролі благодійних організацій. Благодійність у умовах обмеженості ресурсів становить значний інтерес для науковців і практиків.

Україна активно використовує досвід регіональної політики Європейського Союзу (ЄС) у своїй стратегії регіонального розвитку, особливо в контексті процесу децентралізації та підготовки до інтеграції в ЄС та концентрації ресурсів, особливо фінансових. Ми навели приклади застосування досвіду сприяння регіонального розвитку ЄС в Україні (табл. 2.2).

Таким чином, Україна активно інтегрує досвід ЄС у свою регіональну політику, що дозволяє підвищувати ефективність управління на місцях, розвивати економічний потенціал регіонів та покращувати якість життя населення, особливо в частині соціального захисту і безпеки. І в цьому сенсі, важливою є концентрація ресурсів та зосередження людських, фінансових і організаційних ресурсів на ключових пріоритетах, та посилення інституційних спроможностей регіону для реалізації програм регіонального розвитку, у т.ч. розвитку інфраструктури, інновацій, цифрових технологій, екологічних проєктів та покращення соціальної сфери.

2.2. Особливості стратегічного планування регіонального розвитку в умовах війни

У контексті російсько-української війни різко зросла відповідальність органів влади, зокрема на регіональному рівні, за оперативність і результативність рішень у сфері публічного управління, у тому числі й щодо питань регіонального розвитку. Якщо раніше рішення з формування та реалізації регіональної політики приймалися на основі Конституції України

[33], «Європейської хартії місцевого самоврядування» [34] «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»[17] й інших нормативно-правових актів в умовах реалізації довготривалих стратегічних документів розвитку і визначеної ситуації з мінімальними ризиками, то з початком війни виникли нові непередбачені ні законодавством, ні життям виклики. Ці нові виклики потребують швидких і точних управлінських рішень, які забезпечують адекватне реагування на кризові ситуації через планування формування і реалізацію політики регіонального розвитку.

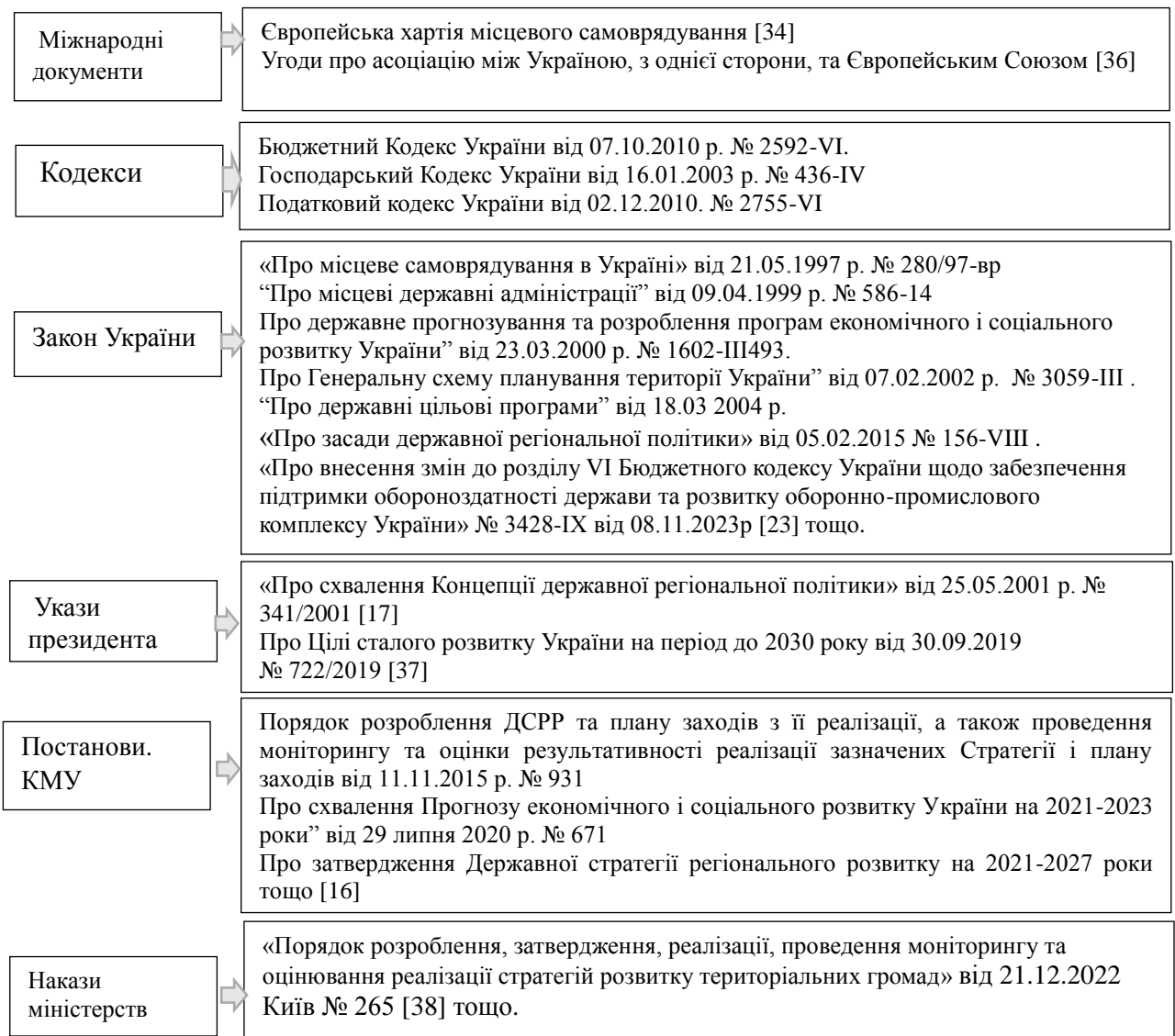

Рис. 2.3. Узагальнених еволюції і ієрархії нормативно-правових документів щодо регіонального розвитку

Визначально, політика регіонального розвитку в Україні була започаткована Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001, яким було схвалено «Концепцію державної регіональної політики» [35] та продовжена в інших нормативно-правових документах. Одним з основних завдань, визначених цим документом, стало вдосконалення системи державного стратегічного планування на регіональному рівні з урахуванням потреб реалізації вимог «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 27.06.2014 [36] і досягнення Глобальних цілей сталого розвитку [37].

Узагальнених еволюції і ієрархії нормативно-правових документів щодо регіонального розвитку наведена нами на рис. 2.3.

На рівні регіонів згідно «Порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад», затвердженого наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 Київ № 265. визначальними документами формування і реалізації регіональної політики є Стратегія регіонального розвитку і «План заходів з реалізації стратегії розвитку» [38].

Вони є ключовими нормативно-правовими документами для певного регіону, що визначає регіональну політику на довгостроковий період. Стратегія регіонального розвитку розробляється робочою групою, створеною державною обласною адміністрацією відповідної області і включають фахівців різних сфер: посадових осіб місцевого самоврядування, представників науки, бізнесу, громадського сектору тощо, тобто всіх зацікавлених сторін у розвитку регіону. Затверджується Стратегія рішенням обласної ради після громадського обговорення і врахування пропозицій зацікавлених сторін.

Розробка та реалізація Стратегії спрямовані на організацію стратегічного планування на регіональному рівні та впорядкування процесів управління в органах місцевого самоврядування. Одним із важливих аспектів стратегічного

планування регіонального розвитку є моніторинг і оцінка ефективності реалізації цих стратегій.

Таблиця 2.2

Ранжування регіонів за складовими стратегій регіонального розвитку на період до 2020 року

Регіон	Складові							Рейтинг за повнотою складових
	Візія розвитку регіону	Механізми та інструменти реалізації стратегії	Передбачений моніторинг реалізації	Відповідність стратегії і напрямів розвитку регіону	Наявність сценаріїв розвитку	Порівняльний аналіз регіону з іншими	Відповідність пріоритетів до Державної стратегії регіонального розвитку	
Черкаська	+	+	+	+	+	+	+	Повна
Дніпропетровська	+	+	+	+		+	+	-1
Донецька	+	+	+	+			+	-1
Житомирська	+	+	+	+	+		+	-1
Закарпатська	+	+	+	+	+		+	-1
Запорізька	+	+	+	+			+	-1
Івано-Франківська	+	+	+	+	+		+	-1
Київська	+	+	+	+			+	-1
Львівська	+	+	+	+	+		+	-1
Миколаївська	+	+	+	+			+	-1
Полтавська	+	+	+	+	+		+	-1
Рівненська	+	+	+	+			+	-1
Сумська	+	+	+	+	+		+	-1
Тернопільська	+	+	+	+	+			-1
Вінницька	+	+	+	+			+	-2
Волинська	+	+	+				+	-2
Кіровоградська	+	+	+	+	+			-2
Херсонська		+	+	+	+		+	-2
Чернігівська	+	+	+	+	+			-2
Луганська		+	+		+			-3
Чернівецька	+	+		+			+	-3
Одеська		+	+					-4
Харківська		+			+		+	-4
Хмельницька	+	+						-4

Джерело: ранжування здійснено автором за даними [39].

Практика стратегування розвитку регіонів в Україні застосовується систематично, але якість стратегічного планування залишається незадовільною. Так структура стратегій регіонального розвитку, що були чинними станом на період до 2020 року по областях України є неоднорідною, в багатьох регіонах відсутнє порівняння регіону з іншими, немає сценаріїв розвитку, навіть не прописана узгодженість пріоритетів із Державною стратегією регіонального

розвитку. В стратегіях Одеської, Харківської і Хмельницької областей бракує чотирьох компонент. Серед всіх регіонів повною за складовими є лише стратегія розвитку Черкаської області. На підставі даних «Оновлення регіональних стратегій задля забезпечення стабільного розвитку» [39]. Нами здійснено ранжування регіонів за складовими стратегій регіонального розвитку на період до 2020 року, яке наведено в таблиці 2.2.

Та головним недоліком у стратегіях більшості регіонів України чинних до 2020 року була відсутність чіткої конкретики. Регіональні стратегії часто містять загальні та неконкретні стратегічні цілі, неоднозначно сформульовані оперативні завдання, також недостатньо розроблені індикатори успішності та плани моніторингу реалізації, показники досягнення цілей взагалі відсутні.

Крім того, стратегії не враховали різні сценарії розвитку та не оцінювали необхідні ресурси для їх реалізації. Зрозуміло, що і джерела ресурсів для реалізації стратегій здебільшого не планувались.

Також відсутнє узгодження загального бачення розвитку регіону між регіональною владою, бізнесом та громадськістю. Усі ці недоліки характерні для більшості регіональних стратегій.

За втратою чинності та за потреби «Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [16] були розроблені низка регіональних стратегій на період 2021-2027 рр. На сьогодні в регіонах України розроблено і прийнято до впровадження стратегії до 2027 р. в яких певною мірою були враховані названі недоліки, принаймні щодо складових. Аналіз регіональних стратегій на період до 2027 року виявив низку особливостей і проблем, що заважають ефективному використанню цих стратегій як достатнього інструменту розвитку регіонів. Так, у регіональних стратегіях на період 2021-2027 років спостерігається часте використання загальних формулювань щодо механізмів реалізації завдань у межах стратегічних і оперативних цілей розвитку регіону. Також відзначається нечіткість у визначенні системи моніторингу та оцінки виконання встановлених індикаторів, що ускладнює оцінку ефективності реалізації стратегії. Це підкреслює необхідність внесення пропозицій щодо

покращення стратегій, аби забезпечити їхню актуальність і здатність впливати на процеси регіонального розвитку.

У Дніпропетровській області «Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року» [40] затверджена рішенням Дніпропетровської обласної ради від 07 серпня 2020 року № 624-24/VII. А також було розроблено і прийнято середньотерміновий план її виконання «План реалізації Стратегії регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року на 2021 – 2023 роки» [41].

Стратегія вигідно вирізняється від попередньої глибоким аналізом, який містить такі складові:

- «геополітична характеристика Дніпропетровської області;
- економічний розвиток Дніпропетровської області;
- стан соціальної сфери Дніпропетровської області;
- фінансова спроможність Дніпропетровської області» [40].

Останній напрям аналізу уміщує також «оцінку механізму формування доходів місцевих бюджетів в Україні та місце області у рейтингу регіонів» [40]. В ньому визначено потужне зростання доходів місцевих бюджетів територіальних громад Дніпропетровської області, що зумовлено новими економічними та соціальними умовами життєдіяльності територіальних громад і регіону у цілому, зокрема впровадженням реформи децентралізації влади, перерозподілом надходжень від податків між державним і місцевими бюджетами на користь останніх й підвищенням ролі органів місцевого самоврядування загалом. Це призвело до позитивних змін у структурі доходів бюджетів із тенденцією до збільшення частки власних надходжень.

Основними складовими власних доходів територіальних громад є податкові платежі, які складають значну частину цих надходжень. Місцеві податки та збори напряму зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування. Водночас органи місцевого самоврядування мають обмежені можливості впливати на їхні обсяги, за винятком деяких податків, таких як єдиний податок, податок на нерухомість, включаючи земельний податок. Однак

в доходах місцевих бюджетів спостерігається й значна динаміка надходжень від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів [40; 42]. Це свідчить про прагнення територіальних громад змінити структуру доходів місцевих бюджетів на користь альтернативних джерел та посилити фінансові спроможності регіону.

Позитивним у Стратегії є проведення SWOT-аналізу сильних, слабких сторін, можливостей та загроз, а також SO-аналізу, WO-аналізу ST-аналізу і WT-аналізу щодо кореляції і взаємодії факторів. На підставі цього розроблено сценарії розвитку подій у найближчі роки, зокрема:

- песимістичний, за якого матимуть місце високі ризики (за оцінкою експертів, має місце його реалізація має 30% вірогідність);
- інерційний або трендовий, за якого розвитку не буде, все залишиться як є (ймовірність реалізації 50%),
- оптимістичний, реалізація якого продемонструє «позитивну динаміку, яка буде підтримуватися сильними сторонами регіону та вдалимими комбінаціями зовнішніх можливостей» [40] (ймовірність реалізації 20%).

Зміст цих сценаріїв узагальнено на рис. 2.4.

Песимістичний	Інерційний або трендовий	Оптимістичний
<ul style="list-style-type: none"> • збройний конфлікт на сході України буде залишатися "замороженим"; • ініціативи уряду, спрямовані на поліпшення життя пересічних громадян та умов ведення бізнесу, такі як „країна у смартфоні”, ринок землі та інші, залишаться реалізованими лише частково; • інвестиційна привабливість України буде залишатися низькою • податковий тиск на підприємців буде залишатися на високому рівні тощо 	<ul style="list-style-type: none"> • ситуація на Донбасі стабілізується (без повернення територій); • у значній мірі буде приборкано корупцію і міжнародні інвестори почнуть повертатися в Україну; • помірне зростання виробництва, відносно стабільний курс гривні на рівні 27 – 28 грн за долар; • збільшення соціальних гарантій для населення; • старіння та депопуляція населення – надалі будуть зростати, хоча й уповільненими темпами тощо 	<ul style="list-style-type: none"> • протягом 2020 – 2021 років буде завершений конфлікт на Донбасі і тимчасово окуповані території увійдуть до складу України на правах автономії; • у 2020 році буде створений ринок землі, рівень корупції знизиться до середньоєвропейських показників; • іноземні інвестори будуть масово приходити в Україну і це буде різким поштовхом до розвитку економіки; • демографічний тренд буде позитивним тощо

Рис. 2.4. Сценарії реалізації регіональної політики Дніпропетровської області у період 2021-2027 і їх зміст [40].

Як бачимо, навіть в самому песимістичному сценарії не передбачувалось повномасштабне вторгнення, проте війна вже тривала, був анексований Крим, частково окуповані території Донецької і Луганської областей. Через це не розроблялись безпекові програми й програми захисту і оборони територій. Це призвело до певної паузи у перші дні повномасштабного вторгнення.

Відповідно із ймовірністю реалізації сценаріїв було сформовано стратегічні (пріоритети) цілі розвитку Дніпропетровської області, які здаються доволі логічними, але не містять належних безпекових завдань (рис. 2.5).

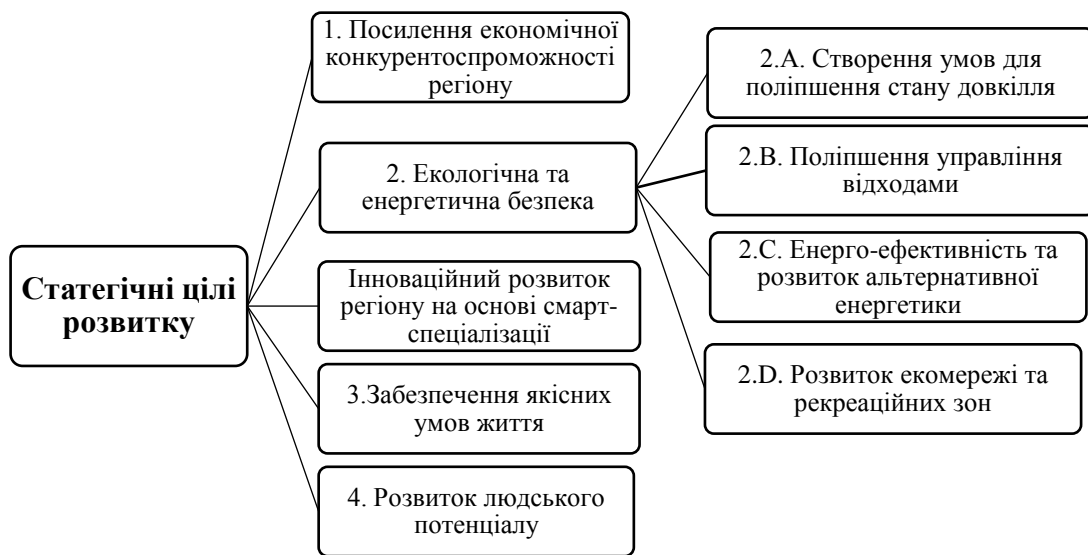

Рис. 2.5. Стратегічні (пріоритети) цілі розвитку Дніпропетровської області до 2027р.

Джерело: складено автором на підставі [40].

Всі цілі мають підцілі і, відповідно, задачі, але ми зосередили увагу лише на цілі 2 «Екологічна та енергетична безпека», як ключовою в умовах війни. Факт того, що на момент затвердження Стратегії війна тривала вже шостий рік, не став підставою для формулювання відповідних безпекових завдань і пошуку джерел їх фінансування. Тож «стратегічна ціль 2. Екологічна та енергетична безпека» містять завдання доволі мирного характеру, радше диверсифікації джерел енергетики, а не їх безпеки, радше заходи поліпшення довкілля і екологічного поводження із твердими побутовими відходами, а не заходи протистояння техногенним катастрофам. І зовсім не йдеться про укриття для людей чи об'єкти критичної інфраструктури. Після початку повномасштабної

війни в 2022 році актуальність безпекових питань різко зросла, що, ймовірно, потребуватиме внесення змін у регіональні стратегії або розробки додаткових планів для посилення безпеки та підтримки територіальної цілісності України.

Втім, з початком війни, в хід реалізації регіональної політики були внесені певні зміни, які ми бачимо в цільових програмах за різними сферами. Прикладом такого реагування на термінові виклики було розроблення і прийняття «Регіональної цільової програми захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, забезпечення пожежної безпеки Дніпропетровської області на 2021 – 2025 роки» [43], «Комплексної програми підтримки внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській області на 2023 – 2025 роки» [44], «Комплексної програми підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України Дніпропетровської області на 2024 – 2028 роки» [45] та ін. Власне, в цих документах передбачено реалізацію проблем викликаних війною: захист населення і територій від надзвичайних ситуацій, підтримки ВПО, підтримка ветеранів війни тощо.

Тобто ми можемо виокремити таку важливу особливість планування реалізації регіональної політики, яка завжди мала місце, але ще загострилась в умовах війни, як адаптація до нагайних викликів і швидке реагування на найважливіші проблеми.

Таким чином ключовими особливостями стратегічного планування регіонального розвитку в умовах війни є такі:

- врахування мінімальних ризиків небезпеки і розроблення плану заходів і програм для посилення слабких місць регіону;
- стимулювання територіальних громад і регіону в цілому до зміни структури доходів місцевих бюджетів на користь альтернативних джерел, зокрема надходжень від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних фінансових інститутів та міжнародних благодійних організацій;

– адаптація до нагайних викликів, швидке реагування на найважливіші проблеми і запровадження інструментів гнучкості і швидкого реагування на термінові виклики та їх врахування в оперативних документах, як от тематичних програмах.

2.3. Роль благодійних фондів як інструменту формування і реалізації регіональної політики на прикладі Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна»»

В умовах економічної кризи, пандемії, війни чи загострення інших глобальних викликів суттєво посилюються вимоги до безпеки територій і конкретних об'єктів (шкіл, лікарень, об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури, промислових підприємств тощо), збільшується навантаження на соціальну сферу регіонів. Останнє пов'язане із зростанням чисельності людей, що потребують соціального захисту і підтримки: ветерани війни, сім'ї загиблих, ВПО, сироти, літні люди тощо.

Дійсно, благодійний фонд може бути ефективним інструментом для реалізації регіональної політики, адже він здатен забезпечувати фінансову, матеріальну, освітню, психологічну та організаційну підтримку проектам, які спрямовані на розвиток регіонів. Так, наприклад, за інформацією Організації економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР) «гранти на розвиток та інвестиції найбільших приватних благодійних фондів перевищують офіційну допомогу розвитку (далі - ОПР) багатьох найбільших країн-донорів. Як група, близько 40 приватних благодійних організацій, які звітують перед ОЕСР, надали 11 мільярдів доларів США на підтримку розвитку у 2022 році. Хоча це є дуже цінним ресурсом для розвитку, це дорівнює лише 5% загальної ОПР від члена Комітету сприяння розвитку (далі - DAC), країн у 2022 р. (211 млрд дол. США)» [32].

В Україні, в умовах війни досягнення цілей регіональних програм а також корекція цих програм на користь проєктів безпеки вимагатиме більше ресурсів,

ніж витрачається зараз і ніж може дозволити собі регіональна влада, зокрема в країнах, де має місце конфлікт, війна, епідемія тощо. Роль приватних фондів у просуванні питань регіонального розвитку в умовах війни суттєво зростає, адже до звичних проблем додаються соціальні проблеми, але значно більшого обсягу, руйнування, переміщення осіб тощо. Благодійні фонди є визнаними джерелами як фінансування, так і інноваційних підходів до вирішення питань регіонального розвитку.

Це важливо, враховуючи, що гуманітарна ситуація в Україні і надалі погіршується через посилення обстрілів, просування ворога продовжують зростати масштаби руйнувань, кількість ВПО, ветеранів. Одночасно зростає відповідальність регіональних інститутів влади за прийняття рішень щодо усунення цих проблем. «За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ), у вересні було підтверджено понад 1400 смертей і поранень, що є найвищим показником з початку повномасштабного вторгнення. Були пошкоджені будинки, лікарні та школи, а також порушена робота інших життєво важливих служб, зокрема водо- та електропостачання» [46] В регіонах Дніпропетровської області упродовж 2022-2024 рр. гуманітарні організації виявилися на передньому краї надання допомоги, адже саме вони змогли найшвидше адаптуватися до зміни умов роботи, на потребу в гуманітарній допомозі.

Від 2022 р. у Дніпропетровській області активно ведеться співпраця державної обласної воєнної адміністрації із благодійними фондами щодо допомоги ВПО, інтеграції ВПО до активної економічної і громадської діяльності, долучення до соціальних послуг. Так згідно із «Комплексною програмою підтримки внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській області на 2023 – 2025 роки» [44] у Дніпропетровській області «станом на 01 червня 2023 року ... на обліку ВПО перебуває 460 тис./358 тис. сімей, з початку повномасштабної агресії російської федерації проти України в області перебуває 383 тис. ВПО/303 тис. сімей, які перемістилися після 24 лютого 2022 року з інших регіонів України, де ведуться активні бойові дії... Найбільшу

чисельність ВПО обліковано у м. Дніпро (143,5 тис. осіб) та м. Кривий Ріг (59 тис. осіб» [44].

Основні напрями допомоги ВПО у 2023 р. наведені нами на рис. 2.6.

Щодо роботи у напрямі допомоги ветеранам війни, зазначимо, що для реалізація ветеранської політики була розроблена, прийнята і реалізується «Комплексна програма підтримки ветеранів війни...» [45] Програма передбачає можливість надання різним категоріям громадян. Зокрема, «станом на 01 квітня 2024 року кількість ветеранів війни та прирівняних до них осіб Дніпропетровської області становить 109 253 особи, з них:

- 88 887 ветеранів війни;
- 8 591 член сімей загиблих (померлих) ветеранів війни;
- 5 198 членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» [45].

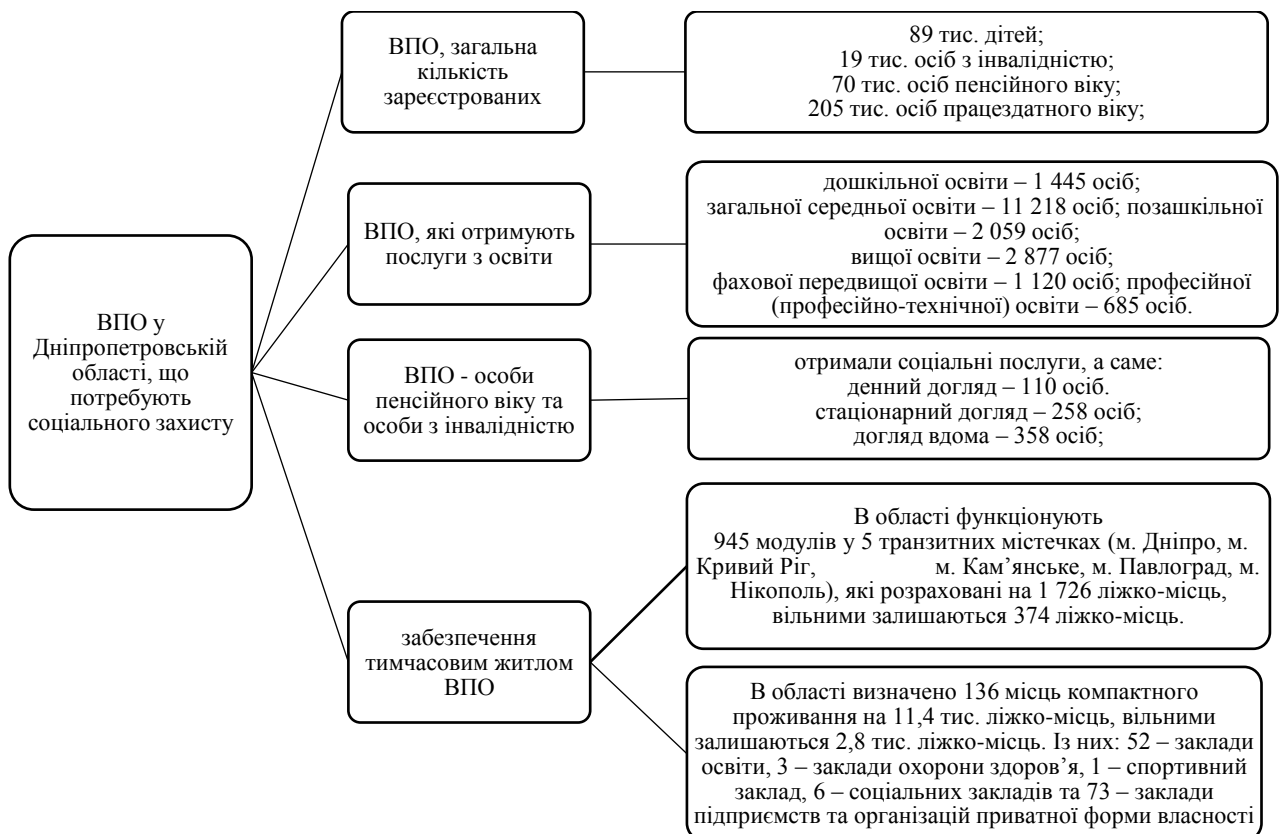

Рис. 2.5. Основні напрями допомоги ВПО у Дніпропетровській області, 2023

Джерело: узагальнено автором на підставі [44].

У відповідності із потребою реалізації заходів Програми з обласного бюджету та з інших джерел виділені кошти згідно із затвердженими бюджетними призначеннями на період 2024- 2028 рр.(табл. 2.3).

Програма не містить які саме інші, небюджетні джерела будуть залучені у реалізацію Програми, але оцінюючи існуючу тенденцію, ми вважаємо, що великою частиною це буде благодійна допомога бюджетам різних рівнів і її обсяг сягатиме у 2024 р.36,54% від загального обсягу фінансування.

За наявності такої чисельності ВПО, ветеранів та інших категорій осіб, що потребують допомоги, соціального захисту та соціальних послуг посилюється роль благодійних фондів.

Таблиця 2.3

Частка небюджетних джерел у планових обсягах фінансування
«Комплексної програми підтримки ветеранів війни у Дніпропетровській області» у 2024-2028 рр., тис. грн.

Джерело фінансування	Загальний обсяг фінансування	у т.ч. за роками				
		2024	2025	2026	2027	2028
Обласний бюджет	61147,06	5 470,00	10235,45	12539,2	14985,66	17916,75
Місцеві бюджети	-	-	-	-	-	-
Інші джерела	10450,00	3150,00	2950,00	1450,00	1450,00	1450,00
Разом	71597,06	8620,00	13185,45	13989,2	16435,66	19366,75
Частка інших джерел у загальному обсязі, %	14,60	36,54	22,37	10,37	8,82	7,49

Джерело: розраховано автором на підставі [45]

В умовах потреби швидкого в масштабного реагування на потреби між інститутами регіональної влади, зокрема, обласною військовою адміністрацією, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, міжнародними благодійними фондами і волонтерами було налагоджено ефективну взаємодію щодо залучення всіх до співпраці і надання допомоги.

Одним із відомих міжнародних благодійних фондів, що працює у Дніпропетровській області є юридична особа БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «МІЖНАРОДНИЙ БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «НОВА Україна» (далі - БО «МБФ

«НОВА УКРАЇНА» було зареєстровано 22.12.2015. Благодійна організація «допомагає Збройним Силам України отримати доступ до новітніх технологій (від високопродуктивного супутникового зв'язку Starlink до найсучасніших дронів). Допомагає рятувати життя нашим бійцям завдяки придбання та отриманню гуманітарного спеціального медичного обладнання за кордоном від наших друзів та партнерів» [47].

Також «Благодійний фонд «Нова Україна» з 2016 року до теперішнього часу плідно та дуже тісно співпрацює з Громадською організацією «Рух Вільна Доля». «Спільними зусиллями за ці роки було зроблено дуже багато добрих справ, надана допомога тисячам людей та тварин» [47].

Місія благодійної організації МБФ «НОВА Україна» візуалізована нами на рис. 2.7.

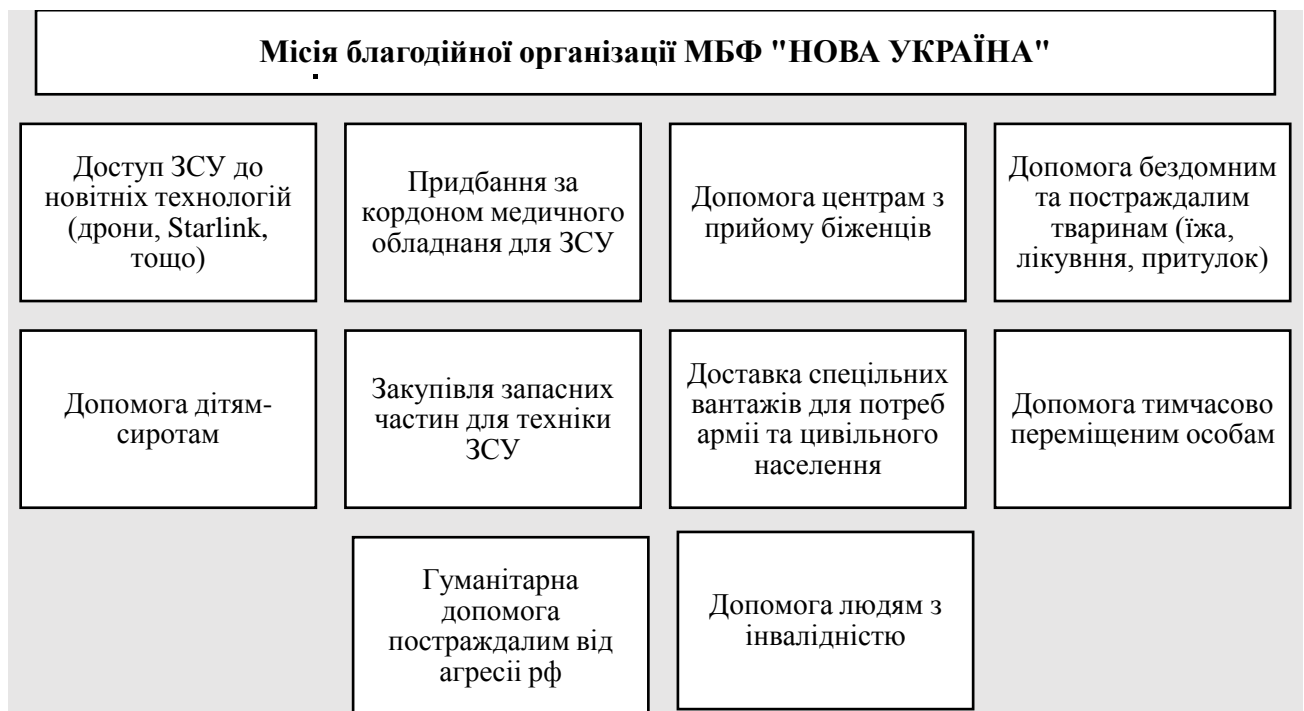

Рис. 2.7. Місія благодійної організації МБФ «НОВА Україна»

Джерело: узагальнено автором на підставі [47]

Отже Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна» здійснює низку ключових видів діяльності, зосереджених на сприянні доступу ЗСУ до новітніх технологій (дрони, Starlink, тощо), придбанні і ввезенні з-за кордону медичного обладнання для ЗСУ, наданні соціальної допомоги. Основний напрямок роботи

організації - це підтримка вразливих груп населення, зокрема людей, які опинилися в складних життєвих обставинах, і ВПО. Фонд надає гуманітарну допомогу, організовує освітні та культурні проекти, спрямовані на покращення добробуту місцевих громад. Також «НОВА Україна» займається реалізацією програм з реабілітації та соціальної адаптації, що включає психологічну підтримку для постраждалих від війни.

Залучення благодійних фондів до реалізації регіональної політики є ефективним механізмом розвитку місцевих громад та підвищення якості життя населення. Це дозволяє мобілізувати додаткові ресурси, активізувати місцеві ініціативи та забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем регіонів.

Однак два основних вузьких місця заважають благодійним фондам і благодійним організаціям реалізувати свій потенціал розвитку, причинами цього є такі фактори:

По-перше, нестача надійних і загальнодоступних даних про благодійні потоки, які б ґрунтувались на об'єктивно визначеній інформації про потреби, це перешкоджає обласній військовій адміністрації, донорам, урядам і самій благодійній спільноті порівнювати чи зводити дані для відображення потреби на фінансування і точного внеску фондів у розвиток.

По-друге, обмежене розуміння пріоритетів фондів і партнерської поведінки офіційними інститутами влади з надання допомоги, певним чином, центральний уряд місцева чи регіональна влада, інститути громадянського суспільства перешкоджають тіснішій співпраці.

Висновки до розділу 2

Таким чином, можемо зробити наступні висновки щодо стану і особливостей формування і реалізації регіональної політики в країнах – членах Європейського Союзу і в Україні:

1. Визначено, що Україна активно інтегрує досвід ЄС у свою регіональну політику, що дозволяє підвищувати ефективність управління на місцях, розвивати економічний потенціал регіонів та покращувати якість життя населення, особливо в частині соціального захисту і безпеки. І в цьому сенсі важливою є концентрація ресурсів та зосередження фінансових та організаційних ресурсів на ключових пріоритетах, таких як розвиток інфраструктури, інновацій, цифрових технологій, екологічних проєктів та покращення соціальної сфери.

2. Проаналізована практика процесу формування стратегій розвитку регіонів в Україні та оцінена структура стратегій регіонального розвитку, що були чинними станом на період до 2020 року і чинних у період до 2027 р. по областях України. Проведено ранжування стратегій регіонів 2020 р. за повною за складових, та визначено, що є лише одна стратегія розвитку Черкаської області має всі необхідні складові. Результати аналізу регіональних стратегій на період до 2027р. показали суттєву позитивну динаміку якості стратегування, але і виявив низку особливостей і проблем. Зокрема у чинних регіональних стратегіях має місце використання загальних формулювань щодо механізмів реалізації завдань у межах стратегічних і оперативних цілей розвитку регіону; немає чіткості у визначенні системи моніторингу та оцінки виконання встановлених індикаторів, що ускладнює оцінку ефективності реалізації стратегії. В стратегії розвитку Дніпропетровської області на підставі детального аналізу розроблено сценарії розвитку подій у найближчі роки: песимістичний; інерційний або трендовий; оптимістичний. Але навіть в самому песимістичному сценарії не передбачувалось повномасштабне вторгнення, проте війна вже тривала, був анексований Крим, частково окуповані території Донецької і Луганської областей

За результатами дослідження Стратегій розвитку регіонів можемо визначити, що ключовими особливостями стратегічного планування регіонального розвитку в умовах війни є такі:

- врахування мінімальних ризиків небезпеки і розроблення плану заходів і програм для посилення слабких місць регіону;
- стимулювання територіальних громад і регіону в цілому до зміни структури доходів місцевих бюджетів на користь альтернативних джерел, зокрема надходжень від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних фінансових інститутів та міжнародних благодійних організацій.

3. Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна» зареєстрована у 2016 р. і здійснює низку ключових видів діяльності, зосереджених на наданні соціальної допомоги. Основний напрямок роботи організації - це забезпечення доступу ЗСУ до новітніх технологій (дрони, Starlink, тощо), придбання і ввезення з-за кордону медичного обладнання для ЗСУ, підтримка вразливих груп населення, зокрема людей, які опинилися в складних життєвих обставинах і ВПО. Фонд надає гуманітарну допомогу, організовує освітні та культурні проекти, спрямовані на покращення добробуту місцевих громад. Також «НОВА Україна» займається реалізацією програм з реабілітації та соціальної адаптації, що включає психологічну підтримку для постраждалих від війни.

Благодійні фонди у ході своєї діяльності стикаються з проблемами, основними серед них є такі: нестача надійних і загальнодоступних даних про благодійні потоки, які б ґрунтувались на об'єктивно визначеній інформації про потреби. А також обмежене розуміння пріоритетів фондів і партнерської поведінки офіційними інститутами влади з надання допомоги, певним чином, центральний уряд місцева чи регіональна влада, інститути громадянського суспільства перешкоджають тіснішій співпраці.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА ЗАЛУЧЕННЯ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

3.1. Інституційне забезпечення реалізації гуманітарних проєктів регіональної політики за залучення благодійних організацій світу і України

Сучасні моделі функціонування у різних сферах державних, місцевих і громадських інститутів публічного управління і благодійних організацій, визначаються впливом практичних реалій та потребами вирішенні суспільних завдань. Маємо підкреслити, що благодійність - це особливий вид соціальної взаємодії суб'єкта і об'єкта допомоги, який суттєво відрізняється від зв'язків, зумовлених інституційними, ієрархічними рамками. З одного боку, благодійність зумовлена існуванням об'єктивної соціальної потреби, пов'язаної з необхідністю підтримки малозабезпечених або нужденних осіб, а з іншого - суб'єктивним прагненням людини надавати таку допомогу нужденним. Однак одного бажання для реалізації благодійного акту недостатньо - він має бути мотивованим певним внутрішнім світоглядом, зустрічати розуміння з боку суспільства та мати матеріальні важелі реалізації такого вчинку.

При цьому зміст категорії «благодійна підтримка» визначається «як гранти, внески, пожертви та інвестиції на підтримку благодійної діяльності однієї або кількох інших організацій» [48].

Зазначимо, що благодійний фонд і громадська організація - це дві окремі форми неприбуткових організацій, які мають різні цілі, структури та механізми діяльності. Згідно закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» «благодійна організація - юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності» [49].

Натомість, згідно Закону України «Про громадські об'єднання», «Громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи» [50].

Отже, благодійний фонд не є громадською організацією, хоча обидві мають схожий неприбутковий статус і можуть діяти в подібних сферах. Вважаємо за необхідне порівняти основні ознаки громадських організацій і благодійних фондів як особливих інструментів формування і реалізації регіональної політики. Результати порівняльного аналізу наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика благодійним фондом і громадською організацією, відмінні риси

Основні відмінності	Благодійний фонд	Громадська організація
Мета	надання благодійної допомоги (фінансової, матеріальної, освітньої тощо) конкретним особам, групам населення або проектам, що потребують підтримки.	задоволення та захист інтересів своїх учасників або суспільства в цілому, у т.ч. громадська активність, адвокація, просвітницькі проекти, захист прав громадян тощо
Діяльність	спрямована на реалізацію благодійних програм і проектів, які фінансуються за рахунок пожертв, грантів чи інших джерел фінансування	спрямована на реалізацію соціальних, культурних, екологічних або інших ініціатив своїх членів та може брати участь у формуванні політики через адвокаційні кампанії
Засновники та членство	Засновниками фонду можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Благодійний фонд не передбачає членства, а функціонує на основі статуту, визначеного засновниками	Засновниками можуть бути фізичні або юридичні особи, які створюють організацію для спільної реалізації своїх інтересів. Організація має членів, які беруть участь у її діяльності, приймають рішення на загальних зборах та можуть обирати керівні органи
Юридичний статус і реєстрація	реєструються відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».	реєструються відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання»
Фінансування	за рахунок добровільних пожертв, грантів та благодійних внесків від фізичних або юридичних осіб	за рахунок членських внесків, грантів, пожертв, а також може включати кошти, отримані від заходів, що організовуються на підтримку діяльності організації.

Джерело: складено автором на підставі [49; 50].

Попри те, що і благодійні фонди, і громадські організації є неприбутковими організаціями, вони відрізняються за метою, структурою, формами діяльності та джерелами фінансування. Благодійний фонд створюється для надання допомоги, тоді як громадська організація - для об'єднання людей із спільними інтересами та реалізації спільних соціальних чи адвокаційних проєктів. Тож, благодійний фонд не є громадською організацією, але обидві форми належать до неприбуткових організацій і можуть співпрацювати для досягнення спільних соціальних цілей.

Організована і структурована мережа благодійних організацій як інституційна структура створювалась у світі поступово. Створення мереж благодійних організацій у світі проходило різні етапи розвитку, які пов'язані з історичними, соціальними та економічними умовами. Початок благодійних мереж можна відстежити у середньовіччі, коли церкви, монастирі та релігійні громади стали першими інституціями, що надавали допомогу бідним та нужденним. Ці ініціативи мали релігійний характер і базувалися на концепціях милосердя. Інституціоналізація благодійного руху в європейських країнах поступово почала складатись у XVIII-XIX століттях, з розвитком промисловості та урбанізації, виникли перші організовані благодійні асоціації. Наприклад, у Великій Британії створювалися товариства боротьби з бідністю, освітні фонди для дітей із робітничих сімей тощо. У США, під час Громадянської війни, утворилися організації на зразок Червоного Хреста, які займалися гуманітарною допомогою.

Розвиток міжнародних благодійних мереж набув нової активності у XX столітті, особливо після Другої світової війни, почали створюватися міжнародні організації, такі як ЮНІСЕФ (1946), Червоний Хрест і Червоний Півмісяць, та CARE. Вони займалися гуманітарною допомогою, вирішенням соціальних криз та відновленням зруйнованих територій. У 1970-1990-х роках розпочався активний розвиток неурядових організацій (далі – НУО), які об'єднують місцеві благодійні ініціативи в глобальні мережі.

На сучасному етапі розвитку, у XXI столітті, створення і координація інститутів благодійних організацій зумовлена зростанням глобалізації та цифрових технологій дозволили створювати масштабні міжнародні благодійні мережі. Завдяки інтернету та соціальним мережам збір коштів та координація діяльності стали простішими та ефективнішими. Великі фонди, такі як Фонд Білла і Мелінди Гейтс, об'єднують ресурси урядів, корпорацій і приватних осіб для реалізації масштабних соціальних проектів.

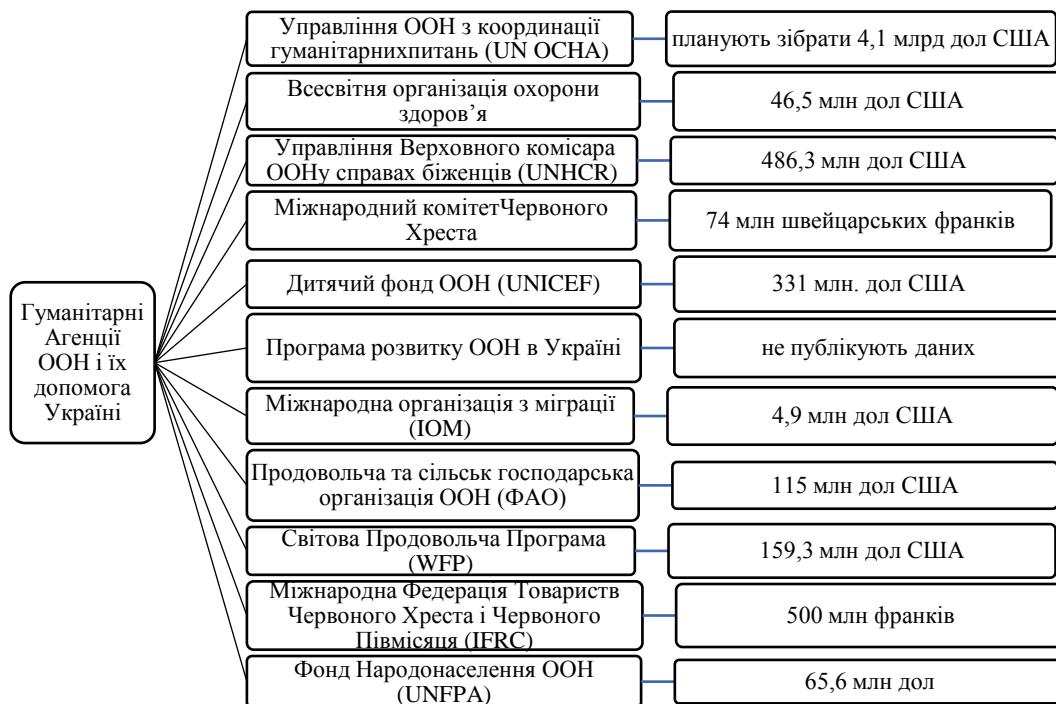

Рис. 3.1. Перелік агенцій ООН і їх фінансова допомога Україні, 2022

Джерело: узагальнено автором на підставі [51]

У сучасному світі благодійні організації часто спеціалізуються на конкретних проблемах, таких як освіта, медицина, екологія, чи права людини. Наприклад, організація «Doctors Without Borders» (Лікарі без кордонів) забезпечує медичну допомогу у кризових регіонах, а «World Wildlife Fund» (WWF) фокусується на захисті природи.

Мережі благодійних організацій розвиваються як на національному, так і на міжнародному рівнях, співпрацюючи з урядами, бізнесом і громадськими ініціативами для досягнення спільних цілей. Чи не найбільшою організацією є Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), низка агенцій якої виконують роботу у певній гуманітарній сфері, щоб досягти стратегічних цілей організації.

Ми не беремось оцінювати повноту і швидкість реакції цих агенції щодо допомоги Україні, наразі висвітлюємо лише обсяги зібраної і наданої фінансової допомоги для реалізації гуманітарних цілей в Україні (рис. 3.1)

На прикладі країн ЄС, зазначимо, що громадянське суспільство і благодійництво тут є невід'ємною частиною громадського, суспільно-політичного, духовного та культурного життя. Важливість його розвитку і засади взаємодії з керівними інституціями Європейського Союзу й держав - членів об'єднання були визнані й визначені ще в 50-х рр. ХХ століття. Так, Рада Європи 1951 року визнала важливість громадських організацій благодійних фондів.

Важливим кроком у визнанні ролі благодійництва стало створення Європейського центру фондів, який став платформою для інституційної благодійності та захисником інституційної філантропії, визначально з упором на Європу, а згодом з поглядом на глобальний благодійний ландшафт. Європейського центру фондів був заснований у 1989 році, European Fundraising Association (далі - EFC) [52]. EFC - це європейська асоціація, що об'єднує благодійні та неприбуткові організації, які займаються збором коштів для різних потреб. Мета організації - покращення практик фандрейзингу, обмін досвідом та підвищення стандартів у сфері залучення фінансування для неприбуткових цілей. Заснований EFC Європейський центр фондів став міжнародною асоціацією фондів і корпоративних спонсорів, кількість його членів постійно зростало з початкової групи з 7 членів-засновників у 1989 р. до понад ніж 200 у 2024 р. [52]

Члени EFC, Європейського центру фондів, обирають керівну раду на щорічних зборах Ради і містить як членів з правом голосу, так і членів без права голосу. Члени Ради з правом голосу - це фонди, корпорації або благодійні організації, які надають щорічну благодійну підтримку кваліфікованим організаціям або окремим особам і підтримують загальне благо і країнах Європи. Рада також надає асоційоване членство (без права голосу) для окремих осіб та організацій, які працюють на підтримку благодійної сфери та/або

бажають підтримувати роботу Ради. Метою їх приєднання до Ради є розвиток благодійної течії через навчання та спілкування з іншими, що беруть участь у благодійній діяльності.

Рада фондів США[53] – це некомерційна членська асоціація, яка служить орієнтиром для благодійників, коли вони сприяють загальному благу. Спираючись на нашу 75-річну історію, Рада підтримує понад 900 організацій-членів у Сполучених Штатах і в усьому світі, щоб зміцнити довіру до філантропії, розширити шляхи благодійності, залучити ширші перспективи та спільно створювати рішення, які призведуть до кращого майбутнього. для всіх. Дізнайтеся більше про те, як стати членом Ради та отримати доступ до ексклюзивних переваг. Рада фондів створює середовище, в якому філантропія може процвітати, і розвиває спільноту різноманітних та кваліфікованих філантропічних професіоналів та організацій, які чесно керують, служать етичними розпорядниками та виступають за прогрес [53].

Критерії для членства Раді для членів з правом голосу: фонди, корпорації та інші філантропічні організації, включно з компаніями з обмеженою відповідальністю (LLC), мають право голосувати за умови, що кожен тип організації відповідає певним критеріям прийнятності, як зазначено: «фонди, організовані як некомерційні корпорації/приватні фонди, повинні звільнитися від податків, керуватися радою директорів або опікунами та надавати філантропічну підтримку одній або кільком благодійним організаціям» [53].

Для залучення іноземних партнерів в Україні створена низка Фондів відновлення України за такими напрямками:

«Фонд підтримки малого та середнього бізнесу/Small and Medium Business Support Fund;

Фонд підтримки армії/Armed Forces of Ukraine Support Fund;

Фонд відновлення та трансформації економіки/Economic Recovery and Transformation Fund;

Гуманітарний фонд/Humanitarian Fund;

Фонд обслуговування та погашення державного боргу/Debt Management and Redemption Fund;

Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури/Destroyed Property and Infrastructure Restoration Fund»[54].

Війна потягнула за собою потребу у надзвичайних ресурсах для підтримки військових та допомоги цивільним. Благодійні фонди в Україні стали відзначатися швидкістю та гнучкістю у мобілізації фінансів та матеріальних ресурсів, а масштаб залучення ресурсів стає суттєвим.

Таким чином, інститути, що здійснюють благодійну діяльність і можуть бути залучені до реалізації проєктів регіонального розвитку, ми можемо узагальнити за рівнем юрисдикції як міжнародні благодійні організації і їх об'єднання і національні благодійні організації і її об'єднання, інколи це здійснюється через створення кластерів.

3.2. Особливості реалізації регіональної політики за залучення благодійних організацій

У Дніпропетровській області сьогодні створено, залучено і «працюють більше 120 міжнародних та національних гуманітарних організацій у 14 кластерах. Для надання невідкладної та адресної підтримки ВПО, які перемістилися з інших областей України, у кожній територіальній громаді області діють гуманітарні штаби (центри, хаби)» [44].

Зазначимо, що БФ «Нова Україна» працює у партнерстві із різними організаціями, зокрема, з ГО «Громада ХАБ», церквою «Віри, Надії, Любові та їх матері Софії» щодо різних напрямів допомоги, у тому числі в закупівлі спорядження для воїнів на двох напрямках. За співпраці із групою професійних критичних психологів БФ «Нова Україна» працює у напрямі надання психологічної допомоги у рамках проєкту «Food4Body - Food4Soul».

Оцінюючи роботу Благодійного Фонду «Нова Україна» можемо виокремити декілька ключових напрямів, які домінують це:

- робота з Центрами тимчасового перебування біженців»
- допомога ЗСУ;
- екстрена психологічна допомога тощо (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Основні напрями роботи Благодійного Фонду «Нова Україна»

Джерело узагальнено автором на підставі [47].

Загалом БФ «Нова Україна» за 2022 рік «передали понад 900 тон гуманітарних вантажів:

- 800 тон харчових продуктів;
- 40 тон гігієнічних наборів;
- 40 тон дитячого харчування та підгузків;
- 30 тон лікарняного обладнання;
- 10 тон ліків;
- 5 тон корму для тварин» [47].

Організація процесу реалізації регіональної політики в умовах війни має ту особливість, що окрім обласних адміністрацій і органів місцевого самоврядування вона може бути реалізована за участі установ і організацій

іншої сфери чи профілю, наприклад, до цього процесу можуть бути залучені центри зайнятості, заклади охорони здоров'я, освітні установи, заклади культури представники бізнесу, громадські організації і благодійні фонди. При цьому кожен з них буде виконувати свої функції у відповідності з компетенціями.

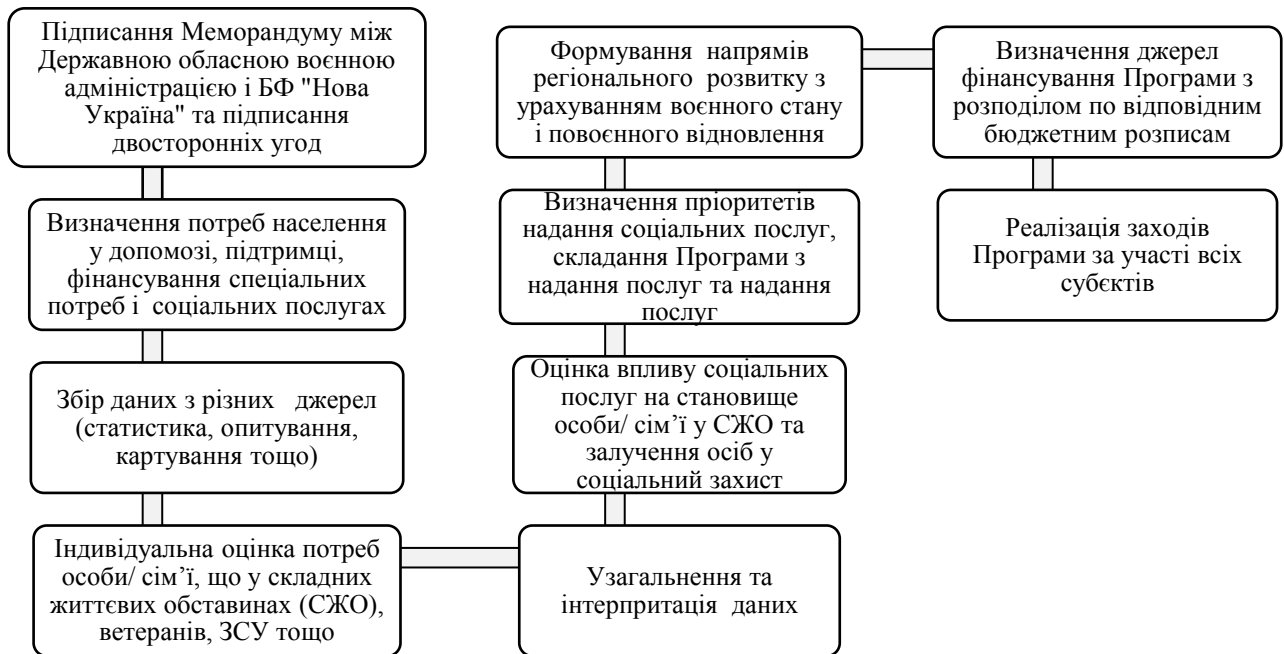

Рис 3.3. Візуалізація процесу реалізації регіональної політики за співпраці з благодійними фондами

Джерело: розроблено автором.

Благодійні організації також надають допомогу державним військовим адміністраціям визначитись з конкретними потребами щодо конкретних напрямів роботи. Цим самим зменшується тиск на регіональний бюджет і зменшується навантаження на посадових осіб місцевого самоврядування. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо планування й фінансування процесу реалізації регіональної політики в частині співпраці з благодійними фондами інститути виконавчої влади мають підписати меморандум між Державною обласною військовою адміністрацією і відповідними фондами (у нашому випадку – з БФ «Нова Україна») та підписати двосторонні угоди щодо взаємодії. Також на регіональному і місцевому рівнях регулярно має проводитись визначення потреби населення в певних видах та обсягах

соціальних послуг згідно «Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці / територіальної громади у соціальних послугах» від 19.04.2023 № 130-Н [55].

Послідовність процесу реалізації регіональної політики за співпраці із благодійними організаціями узагальнено нами на рис. 3.3.

В процесі реалізації політики важливою є гуманітарна координація дій, яка ставить на меті надання підтримки людям в ситуаціях, коли вони найбільш потребують допомоги або захисту, за допомогою залучення різноманітних інститутів і координація їхньої роботи. Інститути регіональної влади, державні обласні військові адміністрації відіграють першочергову роль в ініціюванні, організації, координації та реалізації гуманітарної допомоги. Інші учасники гуманітарного реагування долучаються до процесу у різний спосіб і за різноманітними, посильними їм напрямками.

Так, одним з найбільш працемістких, на наш погляд, етапів реалізації регіональної політики є індивідуальна оцінка потреб особи/сім'ї, що у складних життєвих обставинах (СЖО), потреби ветеранів, потреби ЗСУ тощо. Тому цією клопіткою справою може опікуватись благодійна організація. Нами проведено збір таких даних на прикладі потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у м. Дніпрі шляхом опитування як самих ВПО так і представників різних дотичних організацій, які могли б змінити стан справ для ВПО.

За сприяння Благодійного фонду «Нова Україна» нами проведено опитування респондентної групи ВПО у місті Дніпрі. Опрацьовано 243 анкети. В респондентній групі для ВПО лише повнолітні особи. У ході узагальнення інформації з'ясовано ключові характеристики ВПО наступні (рис. 3.4, рис. 3.5).

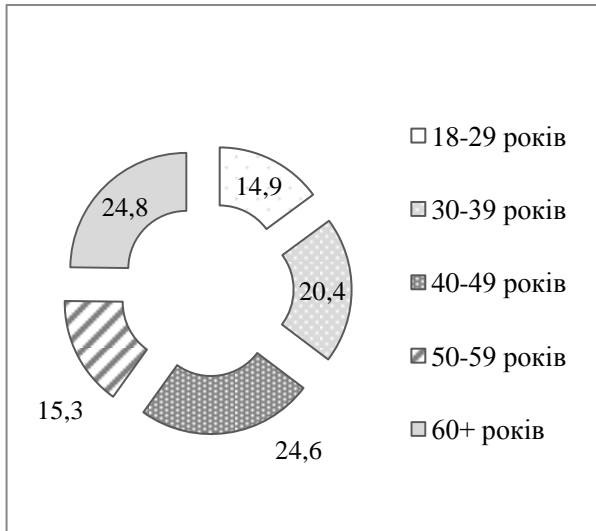

Рис. 3.4. Віковий склад ВПО

Як бачимо, 24,8 % опитаних – особи пенсійного віку, решта 75,2 % - особи різних вікових груп працездатного віку, це є добре і для розвитку регіону і для зменшення навантаження тиску на систему соціального захисту територіальної громади.

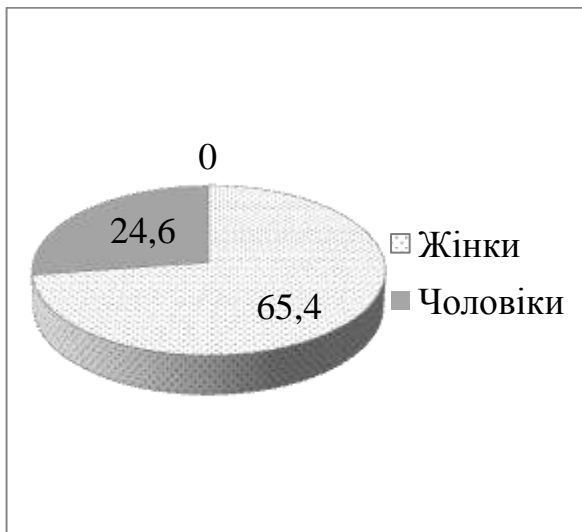

Рис. 3.5. Стать ВПО

Як свідчать дані, які наведено на рис 3.5 65,4 % з опитаних – жінки, 24,6%-чоловіки. Така гендерна нерівність пояснюється здебільшого тим, що чоловіки вступили до лав ЗСУ, але є випадки, коли чоловіки не набувають статусу ВПО через небажання захищати Україну.

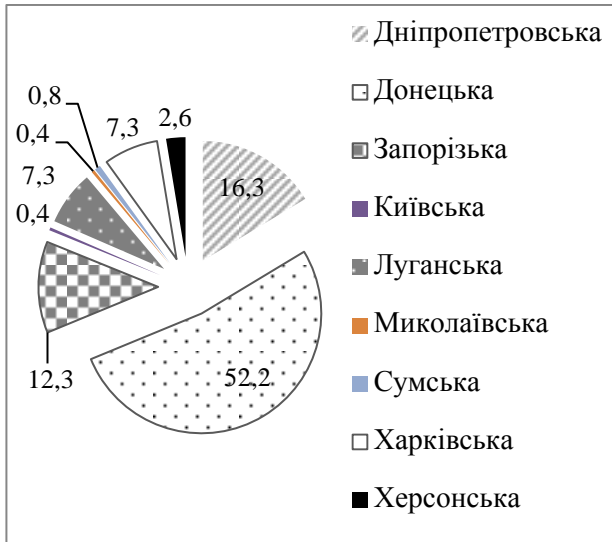

Рис. 3.6. Область, з якої перемістились ВПО

Найбільше осіб приїхало з м. Донецьк та Донецької області (52,2%), (рис. 3.6), що природньо адже так зване АТО а потім ООС починалось саме в Донецькій області і перші ВПО приїхали саме з Донецька і Донецької області. Також респондентам задавались питання щодо кількості разів переміщення (рис. 3.7).

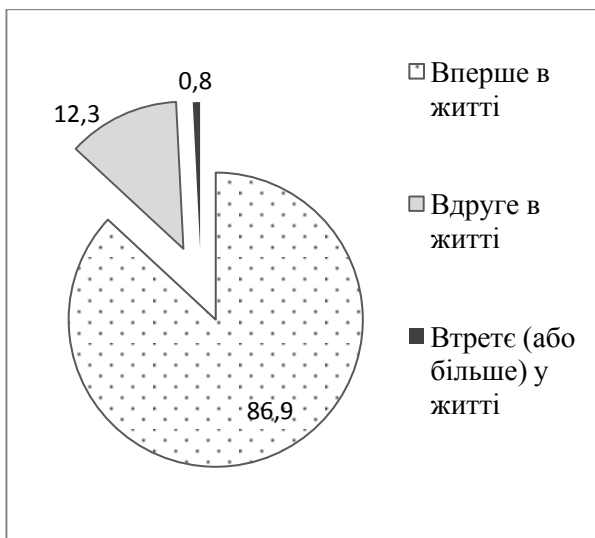

Рис. 3.7. Кратність переміщення ВПО

Опитування показало, що вперше в житті переїхали від війни 86,5% осіб з опитаних, вдруге -12,3%, втретє і більше – 0,8%. Як бачимо, війна змушує

людей рухатись у більш безпечні місця в пошуках порятунку, безпеки, допомоги, підтримки, роботи, доступу до соціальних послуг тощо.

ВПО при працевлаштуванні на новому місці проживання, стикаються з труднощами, спричиненими вимушеною конкуренцією за робочі місця з місцевим населенням, що природньо. Але конкуренція ускладнює процес їхньої інтеграції в громаду та створює ризик виникнення конфліктів. Такі ситуації часто пов'язані з невідповідністю професійних навичок, невідповідність професій ВПО до запиту локального ринку праці.

Опитування стосувалось і потенційних роботодавців, яким ми задавали одне запитання (вибірка 112 бізнесменів). Питання було задано 112 представникам бізнесу м. Дніпра було таке: чи готові вони взяти на роботу людину зі статусом ВПО? (рис. 3.8).

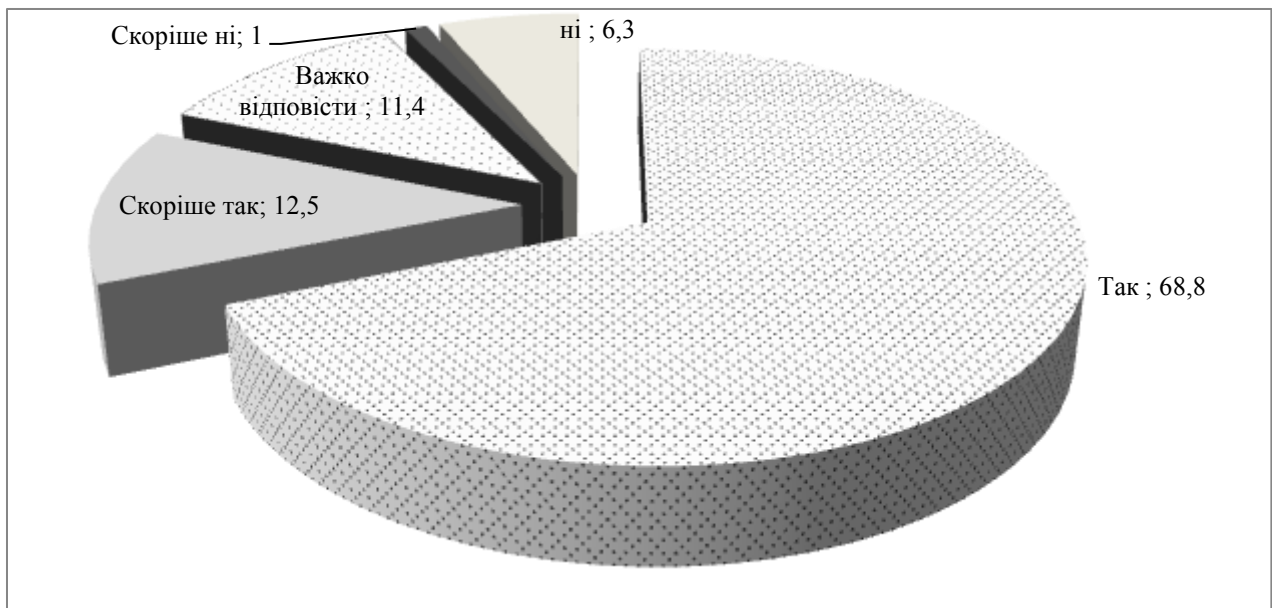

Рис. 3.8. Чи готові Ви взяти на роботу людину зі статусом ВПО?

Джерело: складено автором на підставі опитування.

Як бачимо, більшість представників бізнесу (68,8% опитаних) дали позитивну відповідь, виказавши готовність надати робоче місце ВПО. Але є і такі відповіді «скоріше так» - 12,5% «важко відповісти» - 11,4%, «скоріше ні» - 1%, «ні» - 6,3%. При цьому бізнесмени зазначають, що наразі попитом користуються робочі професії: водій, тракторист, комбайнер, кухар; але водночас і такі: бухгалтер, продавець, юрист. Але проблема працевлаштування

таки залишається. Тому сприяння працевлаштуванню, підтримка працевлаштування ВПО, включно з тимчасовою зайнятістю, перекваліфікацією відповідно до потреб ринку праці, а також сприяння відкриттю власного бізнесу, є одним із ключових пріоритетів і для органів місцевого самоврядування, і для благодійних організацій, які мають підтримувати безробітних, організовувати навчання тощо. Для розв'язання цієї проблеми важливо створити доступні умови для навчання, професійного розвитку та зміни кваліфікації, що відповідатимуть потребам локального ринку праці. Цю частину підтримки ВПО інститути публічного управління у регіонах і органи місцевого самоврядування можуть виконати у співпраці з благодійними фондами і громадськими організаціями.

Таким чином, реалізація регіональної політики за залучення благодійних фондів передбачає організаційну координацію всіх учасників – суб'єктів реалізації для забезпечення узгодженого реагування на виклики війни

Виходячи з цього, зазначимо, що сучасна українська, та, власне і світова, благодійність з 2022-го року набула певних особливостей. Вони такі:

- збільшення потреби у ресурсах, адже благодійність потребує все більше зусиль щодо мобілізації ресурсів, що зумовлено масштабуванням потреби у благодійній допомозі;

- розширення напрямів діяльності так як благодійники «від забезпечення соціальних потреб ... доволі швидко перейшли на допомогу військовим, пораненим та внутрішньо переміщеним особам» [48], людям похилого віку, людям з інвалідністю, сиротам, вдовам, тим, хто в скрутному становищі, тваринам, екологічним системам тощо;

- розширення кола інструментів і стратегій збору коштів. «Через одночасне відкриття сотень тисяч маленьких та великих зборів змінилися і підходи до їхньої реалізації з'явилися нові стратегії. Краудфандингові кампанії, організація благодійних подій та партнерство з бізнесом» [48], збори на благодійних ярмарках, аукціонах, презенти за донати, збори за надписи на боєприпасах;

– побудова і розвиток взаємовідносин, партнерства та співпраці благодійних організацій з інститутами влади і бізнесом для посилення позицій фінансової і організаційної спроможності тощо.

В Україні в умовах війни благодійні і волонтерські рухи і, відповідно благодійні і волонтерські організації стали важливою і відчутною частиною забезпечення потреб суспільства, Збройних Сил України. Враховуючи значущість і коло залучених осіб у благодійність і волонтерство, ці рухи стали елементами регіональної політики і включені у процес її формування і реалізації за допомогою різноманітних інструментів взаємодії інститутів регіонального і місцевого рівнів і благодійних організацій щодо реалізації регіональної політики.

3.3. Модель організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій

Організаційно-функціональний механізм публічного управління щодо взаємодії інститутів регіонального рівня та благодійних організацій для реалізації регіональної політики - це сукупність форм, методів, процедур і інструментів, спрямованих на координацію, інтеграцію та ефективне використання ресурсів і компетенцій органів державної влади, місцевого самоврядування та благодійних організацій задля досягнення стратегічних цілей регіонального розвитку.

Цей механізм базується на принципах співробітництва, взаємодоповнюваності, прозорості та спільної відповідальності за соціально-економічні та гуманітарні результати, адаптуючи свою діяльність до специфіки регіональних умов і наявних викликів, таких як війна, пандемія чи криза.

Благодійний фонд має стати ефективним інструментом механізму публічного управління для реалізації регіональної політики адже «побудова справді демократичної, правової та сильної Української держави залежить від

рівня взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства»[56] і благодійних фондів. Саме благодійний фонд в умовах війни здатен забезпечувати фінансову, матеріальну та організаційну підтримку проектам, які спрямовані на розвиток регіонів та приймати участь в реалізації різноманітних соціальних, екологічних освітніх тощо програм.

Благодійні організації (використовується термін донори) часто допомагають інститутам офіційної публічної влади швидше реагувати на проблемні ситуації і підключатись міжсекторальних мереж для побудови плану спільних дій. Благодійні організації також можуть бути корисними щодо досвіду отриманого під час самостійної діяльності або набутого під час реалізації пілотних проектів у конкретних сферах, і можуть допомогти обласним воєнним адміністраціям і посадовим особам місцевого самоврядування визначити та використовувати провідні організації, науковців, дослідників і новаторів у реалізації регіональної політики.

Також благодійні організації в умовах війни і нештатних ситуацій, які війна спричиняє, стають мостом між владними інститутами і різноманітними зацікавленими сторонами з розвитку регіону і голосами громади, забезпечуючи справедливий доступ до офіційних органів влади для тих, хто найбільше постраждав від війни і воєнних дій. Так як благодійні організації зазвичай є політично нейтральними, вони можуть подолати роз'єднання окремих соціальних груп та створити суспільний консенсус щодо вирішення певних проблем, особливо у критичні моменти, коли потенційні партнери потребують почути найрізноманітніші точки зору.

Благодійні організації не є настільки обмеженими організаційною ієрархією к інститути регіональної влади чи місцевого самоврядування, тому можуть запропонувати нестандартні ідеї вирішення проблем, які допоможуть переконатися.

Таблиця 3.2

Узагальнення форм взаємодії інститутів регіонального і місцевого рівнів і
благодійних організацій щодо реалізації регіональної політики

Форма взаємодії	Сфера застосування	Інструмент взаємодії
Фінансова підтримка регіональних проєктів	Інфраструктурні проєкти	Надання фінансової допомоги для будівництва та ремонту місцевих інфраструктурних об'єктів, таких як школи, лікарні, дитячі садки, спортивні майданчики, парки тощо
	Соціальні проєкти	Фінансування/співфінансування соціальних ініціатив, спрямовані на покращення умов життя вразливих груп населення, надання тимчасового житла (наприклад, людей з інвалідністю, пенсіонерів, ВПО).
	Підтримка малого бізнесу	надання грантів чи мікрокредитів місцевим підприємцям, сприяючи розвитку малого бізнесу та створенню робочих місць в регіоні, у тому числі в пріоритеті для ветеранів і ВПО
Розвиток людського капіталу	Освітні програми та тренінги	Фінансування/співфінансування освітні проєкти, стипендії для студентів, організувати тренінги та курси для підвищення кваліфікації місцевих мешканців, зокрема у сферах підприємництва, цифрових навичок та технологій
	Тренінги і практики психологічної підтримки	Фінансування/співфінансування і/чи реалізація програм в тренінгів з психологічної підтримки для категорій громадян, що постраждали від війни: вереранів, сімей загиблих, ВПО, осіб, що зазнали обстрілів тощо
	Тренінги з безпекової грамотності	Фінансування/співфінансування і проведення тренінгів із загальної безпекової грамотності, домедичної допомоги тощо
Реалізація програм соціальної допомоги	Гуманітарна допомога	Оперативне реагування на нагайні потреби регіонів, надаючи гуманітарну допомогу: продукти харчування, ліки, одяг, засоби гігієни, організація пунктів обігріву тощо
	Соціальна і економічна адаптація та інтеграція переселенців	Фінансова чи освітня підтримка програм з інтеграції внутрішньо переміщених осіб, спрямовані на їх соціальну адаптацію, працевлаштування, доступ до освіти та медичних послуг тощо
Підтримка екологічних проєктів	Збереження навколишнього середовища	Фінансування/співфінансування екологічних ініціатив, наприклад очищення річок, створення зелених зон, впровадження систем збору та переробки відходів, а також освітні кампанії з підвищення екологічної свідомості населення.
	Енергоефективність та відновлювальні джерела енергії	підтримка проєктів з підвищення енергоефективності регіонів, зокрема встановлення сонячних панелей у громадських будівлях, утеплення шкіл та лікарень
Інформаційна взаємодія	Індивідуальна оцінка потреб	Індивідуальна оцінка потреб особи/ сім'ї, що у складних життєвих обставинах (СЖО), ветеранів, ЗСУ тощо
	Збір даних з різних джерел щодо потреб	Збір даних з різних джерел щодо потреб постраждалих (статистика, опитування, картування тощо) та узагальнення та інтерпретація даних щодо запитів на підтримку і допомогу
	Інформаційні компанії	Проведення інформування громадян, підприємств і організацій щодо збору ресурсів для першочергових потреб

Джерело: розроблено автором

Серед основних напрямів участі благодійних фондів у реалізації регіональної політики можемо назвати такі: фінансова підтримка регіональних проєктів, які є у сфері діяльності благодійної організації; розвиток людського

капіталу, у тому числі у сфері посилення обізнаності з безпекових питань; реалізація програм соціальної допомоги, особливо особам, які постраждали через військову агресію, підтримка екологічних проєктів, особливо в частині техногенних катастроф спричинених війною тощо. Коли йдеться про фінансову підтримку, ми маємо надання безповоротної і безоплатної фінансової допомоги, яку Т. Крушельницька і І. Мотякін вважають найбільш прийнятними у рейтингу серед найбільш популярних «інструментів фінансових інструментів механізму залучення інвестицій у соціальну сферу України в умовах посиленних ризиків від війни» [57].

На підставі вищенаведеного ми узагальнили існуючі і пропоновані форми взаємодії інститутів публічного управління регіонального і місцевого рівнів і благодійних організацій може набувати різних форм, причому в частині фінансової взаємодії це може бути співфінансування чи самостійне фінансування окремих програм, які є складовими організаційно-функціонального механізму реалізації регіональної політики (табл. 3.2).

Як бачимо коли питань в яких можуть співпрацювати благодійні фонди і обласні воєнні адміністрації доволі широке.

Організаційно-функціональний механізм взаємодії інститутів публічного управління регіонального рівня та благодійних організацій для реалізації регіональної політики опирається на ці форми взаємодії інститутів публічного управління регіонального і місцевого рівнів і благодійних організацій. Він передбачає інтеграцію ресурсів, компетенцій і зусиль різних секторів для досягнення спільних цілей розвитку регіонів. У контексті війни цей механізм адаптується до нових викликів, зокрема забезпечення гуманітарних потреб, підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та відновлення регіонів.

Основними елементами організаційно-функціонального механізму взаємодії інститутів регіонального і місцевого рівнів і благодійних організацій щодо реалізації регіональної політики є такі: координація зусиль, визначення пріоритетів, договірні співпраця, залучення ресурсів, інформаційна підтримка, контроль і звітність.

Координація зусиль, яка вимагає створення спільних платформ і координаційних центрів для об'єднання зусиль суб'єктів реалізації регіональної політики (Обласна військова адміністрація у Дніпропетровській області; органи місцевого самоврядування області тощо) та додатково залучених суб'єктів – стейкхолдерів (міжнародні організації; фінансові партнери; благодійні організації; представники бізнесу; громадські організації; громадяни тощо). У регіонах діють штаби, які об'єднують місцеві органи влади, благодійні фонди, міжнародні організації та волонтерів. Сьогодні для координації гуманітарної допомоги та розподілу зусиль чи виявлення спеціалізації окремих учасників, створюються спеціальні кластери благодійних організацій. Кластери охоплюють вирішення практично всіх проблемних питань, при цьому кожен сегмент кластеру відповідає за своє коло питань. .

Визначення пріоритетів є наступний елементом механізму і є результатом роботи кластерів. Спільно визначаються актуальні напрями роботи (допомога ЗСУ, гуманітарна допомога, відновлення зруйнованих об'єктів, забезпечення ВПО, інформаційна і психологічна підтримка тощо).

Для належної координації всіх суб'єктів реалізації політики необхідна договірна співпраця, яка передбачає Підписання меморандумів та угод між місцевими адміністраціями та благодійними фондами для спільної реалізації проектів. Договірна співпраця зосереджується на узгодженні умов співфінансування проектів розвитку (наприклад, надання житла для ВПО чи розвиток соціальної інфраструктури, чи закупівля спец приборів для ЗСУ).

Найбільш клопітким елементом механізму є залучення ресурсів. Насамперед, йдеться про фінансові ресурси. Інститути регіональної влади виділяють кошти з місцевих бюджетів, благодійні організації надають гранти та пожертви, які збирають з благодійників. Також важливою є й інша матеріальна підтримка: залучаються гуманітарні вантажі, техніка та матеріали для відновлення.

Інформаційна підтримка, за якої благодійні організації виступають комунікаційними мостами між міжнародними донорами та регіонами,

здійснюють різноманітні заходи щодо інформування громадян, підприємств і організацій щодо збору ресурсів для першочергових потреб а також здійснюють заходи щодо збору інформації про нагайні потреби.

Міжнародний благодійний фонд «Нова Україна» здійснюють свою діяльність у контексті реалізації регіональної політики України через низку проєктів, спрямованих на підтримку регіональних ініціатив та зміцнення соціально-економічної стабільності в різних областях

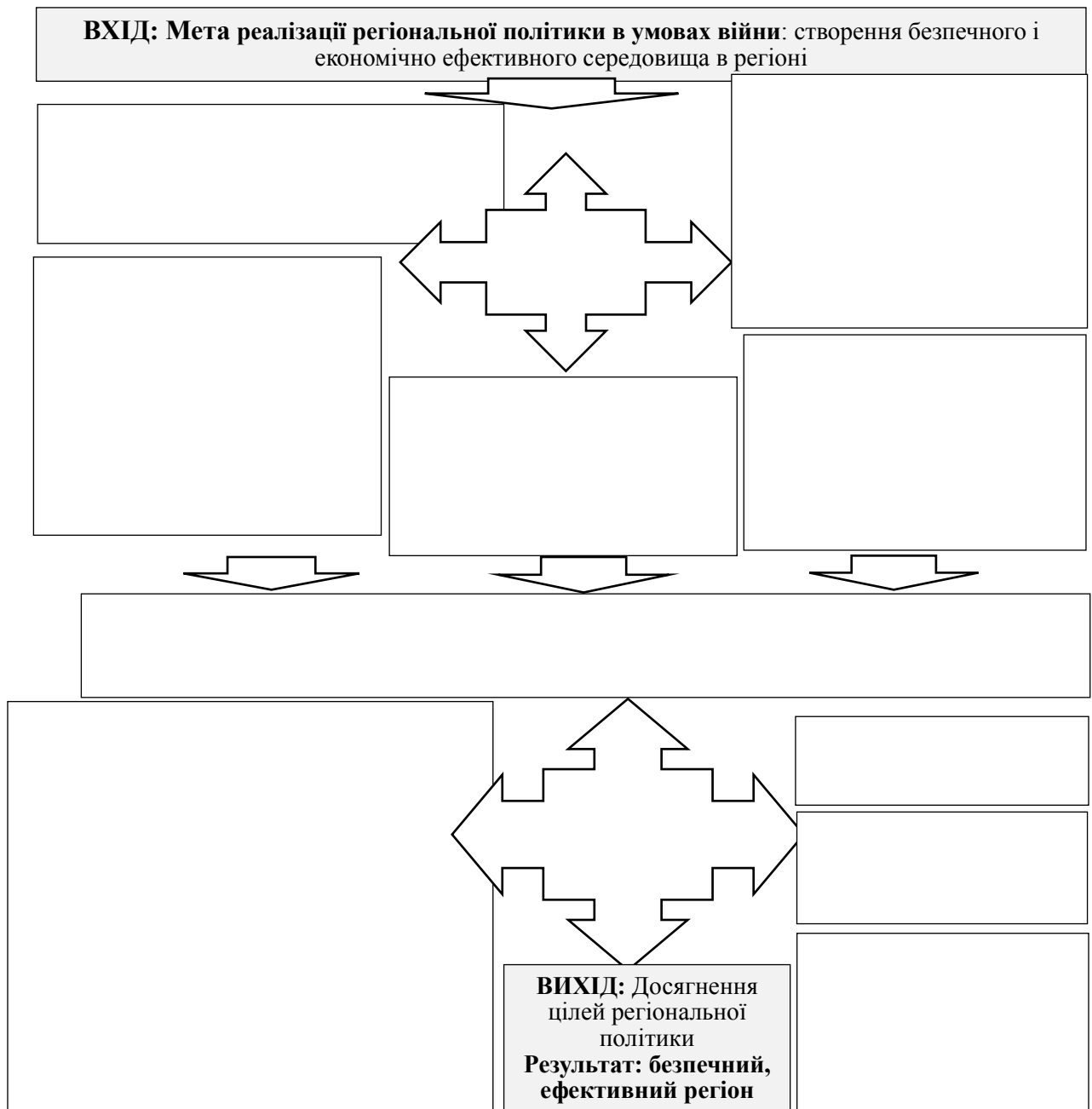

Рис. 3.3. Модель організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій

Джерело: розроблено автором

Враховуючи спільну відповідальність інститутів регіональної влади й інших суб'єктів реалізації регіональної політики, важливим є забезпечення контролю і звітності щодо процесу виконання заходів з реалізації політики та. В умовах війни особливо «важливо зберегти довіру громадян до державних інституцій, територіальних і регіональних органів влади» [58], тому механізм взаємодії має забезпечити підтримку антикорупційних заходів. Відповідно, механізм має враховувати знання державних службовців і працівників благодійного фонду «з антикорупційного законодавства, забезпечення прозорості та підзвітності діяльності інститутів публічного управління, формування нульової толерантності до проявів корупції, розуміння незворотності покарання» [58]. З урахуванням вищенаведеного нами розроблена і запропонована модель організаційно-функціонального механізму організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій наведена нами на рис. 3.3.

В авторській моделі організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій змодельовано процес реалізації регіональної політики в умовах війни, сформованої для вирішення потреб війни і створення безпечного і економічно ефективного середовища в регіоні за рахунок взаємодії між інститутами регіональної влади і суб'єктами – партнерами на платформі координації дій з урахуванням особливостей регіональної політики в умовах війни. На цьому тлі видається логічним проведення спільної оцінки ефективності реалізації проектів через моніторингові комітети. Відповідно, публічний звіт про використання ресурсів розміщується у доступних джерелах і є основою для збереження довіри громадян.

Наголосимо на особливостях функціонування організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної

політики за участі благодійних організацій, які враховані в нашій моделі. До таких особливостей ми віднесли:

–переосмислення ключових пріоритетів розвитку регіонів з урахуванням впливу викликів війни та виокремлення тих, що потребують термінового вирішення і забезпечують безпеку жителям і безпеку об'єктам а також уможливають відновлення після пошкодження через руйнування внаслідок обстрілів. Адаптація стратегій і зміна пріоритетів має опиратись на ситуацію на фронті та масштаби гуманітарної кризи;

–комунікація всіх суб'єктів реалізації регіональної політики шляхом створення платформ для координації, це можуть бути кластери. Комунікація стосується не лише питань фінансування і реалізації певних дій, а і щодо моніторингу, контролю і звітність, підтримка антикорупційних заходів тощо;

–спільне фінансування регіональних проєктів за рахунок державного, місцевих бюджетів і фінансових ресурсів благодійних організацій ;

–проведення заходів з реалізації нагайних проблем і потреб у відповідності з гострими викликами за залучення всіх суб'єктів - партнерів і стейкхолдерів;

–визначення потреби, індивідуальна оцінка проблем з розумінням, що гуманітарна складова і допомога ЗСУ постійно знаходиться у фокусі зусиль регіональної влади і благодійної організації. Тобто у першу чергу - забезпечення базових потреб ВПО та вразливих категорій населення (харчування, одяг, тимчасове житло), все інше – за наявності ресурсів: людей, часу, грошей, матеріалів

–оперативне реагування на потреби за застосування ресурсів благодійних організацій як більш мобільного суб'єкта реалізації регіональної політики. Це передбачає оперативне розгортання центрів підтримки ВПО, організація житлових програм для ВПО; облаштування «пунктів незламності», створення центрів психологічної підтримки; укриттів тощо а також забезпечення фінансування відновлення соціальної інфраструктури (школи, лікарні);

–робота в умовах ризику і невизначеності, врахування цієї невизначеності як такої що настане з найбільшою ймовірністю та напрацювання інструментів для мінімізації наслідків її настання. Використання міжнародного досвіду для організації тимчасових житлових містечок або мобільних медичних пунктів тощо. Щодо роботи в умовах невизначеності додамо, що волонтери, представники благодійних організацій часто виїждять ід місями в зону бойових дій, проте вони не попадають під програми додаткової соціальної захищеності і несуть ризику особистих втрат самостійно. Тому при перегляді підходів до реалізації політики необхідно убезпечити від небезпеки всіх учасників реалізації політики та, за можливості, всіх мешканців.

Ефективна робота організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій є ключовим елементом у реалізації регіональної політики, особливо в умовах війни. Синергія їхніх зусиль дозволяє не лише оперативно реагувати на нагальні виклики, але й формувати умови для сталого розвитку регіонів у післявоєнний період. Тому залучення благодійних фондів до реалізації регіональної політики є ефективним механізмом розвитку місцевих громад та підвищення якості життя населення. Це дозволяє мобілізувати додаткові ресурси, активізувати місцеві ініціативи та забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем регіонів.

Висновки до розділу 3

1. Проаналізовано досвід формування благодійних рухів у світі та обґрунтовано доцільність включення до складу інституційного забезпечення реалізації гуманітарних проєктів регіональної політики благодійних організацій. Доведено, що у світі і в Україні благодійність - це особливий вид соціальної взаємодії суб'єкта і об'єкта допомоги, який суттєво відрізняється від зв'язків, зумовлених інституційними, ієрархічними рамками, притаманними інститутам державного управління і інститутам місцевого самоврядування. У

XXI столітті, створення і координація інститутів благодійних організацій зумовлена зростанням глобалізації, наявності локальних і глобальних конфліктів, цифрових технологій тощо дозволили створювати масштабні міжнародні благодійні мережі. Благодійні організації часто спеціалізуються на конкретних проблемах, таких як освіта, медицина, екологія, чи права людини. Наприклад, організація «Doctors Without Borders» (Лікарі без кордонів) забезпечує медичну допомогу у кризових регіонах, а «World Wildlife Fund» (WWF) фокусується на захисті природи. Мережі благодійних організацій розвиваються як на національному, так і на міжнародному рівнях, співпрацюючи з урядами, бізнесом і громадськими ініціативами для досягнення спільних цілей. Чи не найбільшою організацією є Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), низка агенцій якої виконують роботу у певній гуманітарній сфері, щоб досягти стратегічних цілей організації.

2. Для узагальнення інформації щодо ключових характеристик ВПО, що потребують допомоги від благодійного фонду нами проведено опитування респондентної групи ВПО у місті Дніпрі за сприяння Благодійного фонду «Нова Україна». Опитано і опрацьовано 243 анкети. В респондентній групі для ВПО лише повнолітні особи. У ході опитування з'ясовано, що 24,8 % опитаних – особи пенсійного віку, решта 75,2 % - особи різних вікових груп працездатного віку, це є добре і для розвитку регіону і для зменшення навантаження тиску на систему соціального захисту територіальної громади. 65,4 % з опитаних – жінки, 24,6%- чоловіки. Така гендерна нерівність пояснюється здебільшого тим, що чоловіки вступили до лав ЗСУ, але є випадки, коли чоловіки не набувають статусу ВПО через небажання захищати Україну. Найбільше осіб приїхало з м. Донецьк та Донецької області (52,2%), що природньо адже так зване АТО/ООС починалось саме в Донецькій області.

Також респондентам задавались питання щодо кількості разів переміщення. За даними опитування вперше в житті переїхали від війни 86,5% осіб з опитаних, вдруге -12,3%, втретє і більше – 0,8%. Окрім того було задано питання 112 представникам бізнесу м. Дніпра: «чи готові Ви взяти на роботу

людину зі статусом ВПО?». Більшість представників бізнесу (68,8% опитаних) дали позитивну відповідь, виказавши готовність надати робоче місце ВПО. Але є і такі відповіді «скоріше так» - 12,5% «важко відповісти» - 11,4%, «скоріше ні»- 1%, «ні»- 6,3%. Для розв'язання проблеми працевлаштування ВПО важливо створити доступні умови для навчання, професійного розвитку та зміни кваліфікації, що відповідатимуть потребам локального ринку праці. Цю частину підтримки ВПО інститути публічного управління у регіонах і органи місцевого самоврядування можуть виконати у співпраці з благодійними фондами і громадськими організаціями

3. На підставі проведеного дослідження розроблено і запропоновано авторську модель організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій, в якій змодельовано процес реалізації регіональної політики в умовах війни, сформованої для вирішення потреб війни і створення безпечного і економічно ефективного середовища в регіоні за рахунок взаємодії між інститутами регіональної влади і суб'єктами – партнерами на платформі координації дій з урахуванням особливостей регіональної політики в умовах війни. Узагальнені такі особливості формування і реалізації регіональної політики в умовах війни: переосмислення ключових пріоритетів розвитку регіонів з урахуванням впливу викликів війни; комунікація всіх суб'єктів реалізації регіональної політики, у т.ч. щодо моніторингу, контролю і звітність, підтримка антикорупційних заходів тощо; спільне фінансування регіональних проєктів; проведення заходів з реалізації нагальних проблем і потреб у відповідності з гострими викликами; визначення потреби, індивідуальна оцінка проблем з розумінням, що гуманітарна складова і допомога ЗСУ постійно знаходяться у фокусі; оперативне реагування на потреби; залучення інструментів мінімізації ризиків роботи в умовах невизначеності для всіх учасників процесу реалізації політики тощо.

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами нашого дослідження особливостей формування і реалізації регіональної політики в умовах війни можемо зробити такі висновки:

1. Визначено теоретичну сутність категорії «державна регіональна політика» як систему заходів, рішень та стратегій, які спрямовані на розвиток та підтримку регіонів країни з урахуванням їх соціально-економічних, культурних та географічних особливостей. Метою такої політики є збалансований розвиток усіх регіонів, зменшення міжрегіональних диспропорцій, підвищення рівня життя населення та забезпечення ефективного використання місцевих ресурсів. В умовах війни, зростання ризиків і масштабів загроз, регіональна політика дещо змінює своє спрямування із суто соціально-економічної на безпекову. Ключові завдання регіональної політики включають: посилення фізичної і інформаційної безпеки за рахунок реалізації безпекових програм і запровадження інформаційно-цифрових інструментів безпеки; подолання регіональних диспропорцій за рахунок зменшення різниць у рівні економічного розвитку, інфраструктури, зайнятості та доступу до соціальних послуг між різними регіонами; стимулювання економічного розвитку за рахунок підтримки потреби регіонів у посиленні конкурентних переваг і посилення підтримки інвестицій, інновацій та підприємництва в менш розвинених регіонах; підтримка інтеграції та співпраці за рахунок сприяння ефективній інтеграції регіонів у загальнодержавну економічну систему та їхній взаємодії на міжрегіональному рівні; збереження культурного різноманіття шляхом підтримки регіональних особливостей, унікальності, історичних, культурних і мовних традицій.

2. Узагальнено теоретичний зміст і особливість типології регіонів в умовах війни як об'єкту публічного управління. Зокрема регіон як об'єкт публічного управління, є адміністративно-територіальною одиницею, «що має певну економічну, соціальну, культурну та політичну самостійність, в межах

якої здійснюється управлінська діяльність для забезпечення розвитку та виконання державних, місцевих та інших управлінських функцій» та доведено необхідність класифікувати регіони за рівнями: транскордонний, наднаціональний, субнаціональний. Війна в Україні створила нові виклики та ризики для розвитку регіонів, що зумовило потребу в перегляді типології регіонів, при якому основним критерієм нової класифікації стала безпека. За такого підходу нами узагальнено типологію регіонів України, за ознакою посилення безпеки ми виокремили три регіони макрорегіон-фронт, макрорегіон-опора, макрорегіон-тил.

3. Узагальнено особливості визначення викликів і пріоритетів формування регіональної політики в Україні в умовах війни. Зокрема визначено, що однією з ключових особливостей формування регіональної політики в умовах воєнного стану стала переорієнтація пріоритетів регіональної політики на два типи проблем: по-перше, потреби вирішення цивільних (мирних) питань, наприклад, вирівнювання регіональних диспропорцій, розвиток інфраструктури, стимулювання інвестицій, розвиток людського капіталу, підтримку міжрегіональної співпраці тощо. По-друге, вирішення питань і проблем, викликані війною, як об забезпечення безпеки, опрацювання питань відновлення, адаптація внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах, економічна перебудова у відповідності із потребами воєнного часу, релокація бізнесу, диверсифікація галузей тощо. І, звичайно, пошук ресурсів, насамперед фінансових для фінансування цих нових напрямів.

4. Проведено аналіз стану адаптації досвіду Європейського Союзу щодо формування і реалізації регіональної політики. Визначено, що Україна активно інтегрує досвід ЄС у свою регіональну політику, що дозволяє підвищувати ефективність управління на місцях, розвивати економічний потенціал регіонів та покращувати якість життя населення, особливо в частині соціального захисту і безпеки. І в цьому сенсі важливою є концентрація ресурсів та зосередження фінансових та організаційних ресурсів на ключових пріоритетах, таких як розвиток інфраструктури, інновацій, цифрових

технологій, екологічних проєктів та покращення соціальної сфери. Виявлені та наведені приклади адаптації досвіду сприяння регіонального розвитку ЄС в Україні, серед них найбільш значущі такі: реалізація реформи децентралізації та адміністративно-територіальної реформи; впровадження програми транскордонного співробітництва INTERREG; використання структурних фондів ЄС як зразка для національних програм; реалізації проєктів з розвитку регіональних кластерів; реалізація проєктів у рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

5. Проаналізована практика стратегування розвитку регіонів в Україні та оцінена структура стратегій регіонального розвитку, що були чинними станом на період до 2020 року і чинних у період до 2027 р. по областях України. Проведено ранжування стратегій регіонів 2020 р. за повною за складових, та визначено, що є лише одна стратегія розвитку Черкаської області має всі необхідні складові. Результати аналізу регіональних стратегій на період до 2027р. показали суттєву позитивну динаміку якості стратегування, але і виявив низку особливостей і проблем. Зокрема у чинних регіональних стратегіях має місце використання загальних формулювань щодо механізмів реалізації завдань у межах стратегічних і оперативних цілей розвитку регіону; немає чіткості у визначенні системи моніторингу та оцінки виконання встановлених індикаторів, що ускладнює оцінку ефективності реалізації стратегії. В стратегії розвитку Дніпропетровської області на підставі детального аналізу розроблено сценарії розвитку подій у найближчі роки: песимістичний; інерційний або трендовий; оптимістичний. Але навіть в самому песимістичному сценарії не передбачувалось повномасштабне вторгнення, проте війна вже тривала, був анексований Крим, частково окуповані території Донецької і Луганської областей.

За результатами дослідження Стратегій розвитку регіонів можемо визначити, що ключовими особливостями стратегічного планування регіонального розвитку в умовах війни є такі: врахування мінімальних ризиків небезпеки і розроблення плану заходів і програм для посилення слабких місць регіону; – стимулювання територіальних громад і регіону в цілому до зміни

структури доходів місцевих бюджетів на користь альтернативних джерел, зокрема надходжень від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних фінансових інститутів та міжнародних благодійних організацій.

6. Визначити роль благодійних фондів як інструменту формування і реалізації регіональної політики на прикладі Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна»». З'ясовано, що Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна» зареєстрована у 2016 р. і здійснює низку ключових видів діяльності, зосереджених на наданні соціальної допомоги. Міжнародний благодійний фонд «НОВА Україна» здійснює низку ключових видів діяльності, зосереджених на сприянні доступу ЗСУ до новітніх технологій (дрони, Starlink, тощо), придбанні і ввезенні з-за кордону медичного обладнання для ЗСУ, наданні соціальної допомоги. Основний напрямок роботи організації - це підтримка вразливих груп населення, зокрема людей, які опинилися в складних життєвих обставинах, і ВПО. Фонд надає гуманітарну допомогу, організовує освітні та культурні проекти, спрямовані на покращення добробуту місцевих громад. Також «НОВА Україна» займається реалізацією програм з реабілітації та соціальної адаптації, що включає психологічну підтримку для постраждалих від війни.

7. Обґрунтовано доцільність включення благодійних організацій до складу інституційного забезпечення реалізації гуманітарних проектів регіональної політики. Доведено, що у світі і в Україні благодійність - це особливий вид соціальної взаємодії суб'єкта і об'єкта допомоги, який суттєво відрізняється від зв'язків, зумовлених інституційними, ієрархічними рамками, притаманними інститутам державного управління і інститутам місцевого самоврядування. У ХХІ столітті, створення і координація інститутів благодійних організацій зумовлена зростанням глобалізації, наявності локальних і глобальних конфліктів, цифрових технологій тощо дозволили створювати масштабні міжнародні благодійні мережі. Благодійні організації часто спеціалізуються на конкретних проблемах, таких як освіта, медицина, екологія, чи права людини. Наприклад, організація «Doctors Without Borders»

(Лікарі без кордонів) забезпечує медичну допомогу у кризових регіонах, а «World Wildlife Fund» (WWF) фокусується на захисті природи. Мережі благодійних організацій розвиваються як на національному, так і на міжнародному рівнях, співпрацюючи з урядами, бізнесом і громадськими ініціативами для досягнення спільних цілей. Чи не найбільшою організацією є Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), низка агенцій якої виконують роботу у певній гуманітарній сфері, щоб досягти стратегічних цілей організації.

8. Виокремлені особливості реалізації регіональної політики за залучення благодійних організацій та побудовано процес реалізації регіональної політики за співпраці з благодійними фондами. Розглянуто процес реалізації регіональної політики на прикладі підтримки ВПО. Для узагальнення інформації щодо ключових характеристик ВПО, що потребують допомоги від благодійного фонду, нами проведено опитування респондентної групи ВПО у місті Дніпрі за сприяння Благодійного фонду «Нова Україна». Опитано і опрацьовано 243 анкети. В респондентній групі для ВПО лише повнолітні особи. У ході опитування з'ясовано, що 24,8 % опитаних – особи пенсійного віку, решта 75,2 % - особи різних вікових груп працездатного віку, це є добре і для розвитку регіону і для зменшення навантаження тиску на систему соціального захисту територіальної громади. 65,4 % з опитаних – жінки, 24,6% - чоловіки. Така гендерна нерівність пояснюється здебільшого тим, що чоловіки вступили до лав ЗСУ, але є випадки, коли чоловіки не набувають статусу ВПО через небажання захищати Україну. Найбільше осіб приїхало з м. Донецьк та Донецької області (52,2%), що природньо адже так зване АТО/ООС починалось саме в Донецькій області.

Також респондентам задавались питання щодо кількості разів переміщення. За даними опитування вперше в житті переїхали від війни 86,5% осіб з опитаних, вдруге -12,3%, втретє і більше – 0,8%. Окрім того було задано питання 112 представникам бізнесу м. Дніпра: «чи готові Ви взяти на роботу людину зі статусом ВПО?». Більшість представників бізнесу (68,8% опитаних) дали позитивну відповідь, виказавши готовність надати робоче місце ВПО. Але

є і такі відповіді «скоріше так» - 12,5% «важко відповісти» - 11,4%, «скоріше ні»- 1%, «ні»- 6,3%. Для розв'язання проблеми працевлаштування ВПО важливо створити доступні умови для навчання, професійного розвитку та зміни кваліфікації, що відповідатимуть потребам локального ринку праці. Цю частину підтримки ВПО інститути публічного управління у регіонах і органи місцевого самоврядування можуть виконати у співпраці з благодійними фондами і громадськими організаціями.

9. Розроблено і запропоновано модель організаційно-функціонального механізму публічного управління реалізації регіональної політики за участі благодійних організацій, в якій змодельовано процес реалізації регіональної політики в умовах війни, сформованої для вирішення потреб війни і створення безпечного і економічно ефективного середовища в регіоні за рахунок взаємодії між інститутами регіональної влади і суб'єктами – партнерами на платформі координації дій з урахуванням особливостей регіональної політики в умовах війни. Узагальнені такі особливості формування і реалізації регіональної політики в умовах війни: переосмислення ключових пріоритетів розвитку регіонів з урахуванням впливу викликів війни; комунікація всіх суб'єктів реалізації регіональної політики, у т.ч. щодо моніторингу, контролю і звітність, підтримка антикорупційних заходів тощо; спільне фінансування регіональних проєктів; проведення заходів з реалізації нагальних проблем і потреб у відповідності з гострими викликами; визначення потреби, індивідуальна оцінка проблем з розумінням, що гуманітарна складова і допомога ЗСУ постійно знаходяться у фокусі; оперативне реагування на потреби; залучення інструментів мінімізації ризиків роботи в умовах невизначеності для всіх учасників процесу реалізації політики тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / за ред. З.С. Варналія. К.: НІСД, 2007. 820 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Varnalii_Zakharii/Derzhavna_rehionalna_polityka_Ukrainy_osoblyvosti_ta_stratehichni_priorytety.pdf
2. Кудрявцев М. Теоретичний зміст категорій «регіональна політика» і «регіон» як об'єкту управління в умовах війни: матеріали 12-ї Всеукраїнської наук. практ. конф. «Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації»: Дніпро, 8-9.11.2024: тези доповідей. – Дніпро: Поліграфічний відділ ДДАЕУ, 2024. С. 87-89.
3. Тишкун Ю. Специфіка концептуалізації поняття «глобальна політика». Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2015. випуск 27. С. 41-47. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/9/16/paragraphs/812/tyshkun0.pdf/>
4. Heywood Andrew, Ben Whitham, Chapter 1 Introducing Global Politics: author accepted manuscript. London: Bloomsbury. 2023. URL: <https://eprints.soas.ac.uk/39134/1/Pages%20from%2039134.pdf>.
5. Лаврук О. В. Сутність поняття державної політики. Університетські наукові записки, 2018, № 67-68, с. 254-263 URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1803.pdf>.
6. Про засади державної регіональної політики: закон України від 05.02.2015 №156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
7. Кінщак А. В., Державна регіональна політика в Україні: термінологічна невизначеність. Електронний журнал Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=867>
8. Корнієвський С.В. Міжрегіональна інтеграція як інноваційний напрям політики регіонального розвитку: теоретико-методологічний аспект: монографія. Дніпро: ПДАБА, 2023. 376 с.

9. Langenhove Luk Van, What is a region? Towards a statehood theory of regions. 2023. URL:

https://www.researchgate.net/publication/263681322_What_is_a_region_Towards_a_statehood_theory_of_regions

10. Regional classifications. Unicef. Data: Monitoring the situation of children and women June 7, 2023. URL: <https://data.unicef.org/regionalclassifications/>

11. Шпильова В.О. Сутність, типологія регіонів та особливості управління регіональним розвитком в умовах глобалізації. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2009, випуск 16 ч. II. С. 316-321. URL:

<https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/e38fec58-28eb-4f1e-b8d3-5782fbab08ab/content>

12. Лелеченко А. П. Теоретичні засади регіональної політики сталого розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1642>.

13. Тульчинська С. О. Підходи до визначення поняття «регіон» в сучасних умовах. Електронний журнал. Ефективна економіка. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1201>.

14. Сторонянська І. З., Бенівська Л. Я. Нова регіональна політика України: інструментарій та напрями реагування в умовах сучасних викликів. Регіональна економіка. 2023. №1 Секція «Регіональна політика і територіальний розвиток» С. 5-13. URL: https://re.gov.ua/re202301/re202301_005_StoronyanskaIZ,BenovskaLYa.pdf.

15. Ткачук А., Третяк Ю. Відновлення України. Регіональний аспект. ZN.UA: сайт. 10.06.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html>

16. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

17. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження КМУ від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.

18. Уряд затвердив зміни до Державної стратегії регіонального розвитку. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyv-zminy-do-derzhavnoi-stratehii-rehionalnoho-rozvytku>.

19. Кудрявцев М. Особливості реалізації регіональної політики в Україні в умовах війни. Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 03-04 жовтня 2024 р. Дніпро, ДДАЕУ, 2024. С. 213-215. URL: https://drive.google.com/file/d/1OGBD4eraq_oCQo6ONzvFsQh0Ao7HA9dL/view.

20. Крушельницька Т. А., Корнієвський С. В. Структурно-функціональна модель регіонального системного утворення в методології дослідження публічного управління. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 3. С. 10-16. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-3.2>.

21. Про внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: закон України № 3428-IX від 08.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text>

22. Konrad Lammers, European regional policy. Hannover. 2018. 13 с. URL: https://www.arl-international.com/sites/default/files/dictionary/2021-12/european_regional_policy.pdf

23. Венгер В. В. Еволюція поглядів на теорію економічного зростання. Економіка і суспільство. 2016. Випуск 6. С. 3-9. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/1.pdf

24. Ліфанова М. Ключові положення «нової економічної географії» Пола Кругмана. Західноукраїнський національний університет. 2019. С. 85-87. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/17855/1/85-87.pdf>.

25. Europe 2020 indicators, 01/04/2014 URL:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators/

26. A New Industrial Strategy for Europe. – Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 102 final. Communication from the commission to the european parliament, the european council, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. 16 p. 6. URL:
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/ip_20_416.

27. Європейський Зелений Курс. Представництво України при Європейському Союзі. 2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>.

28. Програма Interreg NEXT Польща-Україна 2021-2027. ССІ 2021TC16NXCB009. URL: <https://shorturl.at/CDldE>

29. European Regional Development Fund. European Commission. 2021. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/erdf_en

30. Регіональна політика: наскільки Україна готова до вступу в ЄС. CEDOS. 2024. URL: <https://cedos.org.ua/researches/regionalna-polityka-naskilky-ukrayina-gotova-do-vstupu-v-yes/>

31. Ronald W. McQuaid and Walter Scherrer, Changing reasons for public-private partnerships (PPPs). Public money & management january. 2010. P. 27-30. URL:
https://www.researchgate.net/publication/232969950_Changing_reasons_for_public-private_partnerships_PPPs

32. Private Philanthropy for Development. The Development Dimension. 2018. URL: https://www.oecd.org/en/publications/private-philanthropy-for-development_9789264085190-en.html

33. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Україна, 1996. 119 с. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

34. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15 жовтня 1985 року Документ 994_036. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

35. Концепція державної регіональної політики: Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text>

36. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 № 984_011 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

37. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

38. Порядок розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад: наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 Київ № 265. URL: <https://shorturl.at/JdmBd>.

39. Оновлення регіональних стратегій задля забезпечення стабільного розвитку. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2403>.

40. Про Стратегію регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року: рішення Дніпропетровської обласної ради від 07 серпня 2020 року № 624-24/VII. URL: <https://shorturl.at/9w7fn>.

41. План реалізації Стратегії регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року на 2021 – 2023 роки. рішення Дніпропетровської обласної ради від 07 серпня 2020 року № 624-24/VII. URL: <https://shorturl.at/12HEG>.

42. Крушельницька Т.А. Фінансова спроможність Дніпропетровської області // Стан і нові можливості соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області: монографія / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро

: ДРІДУ НАДУ. 2019. 276 с.
http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/monografii/monografiya_EREP_2019.pdf

43. Регіональна цільова програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, забезпечення пожежної безпеки Дніпропетровської області на 2021 – 2025 роки. Дніпро. 2023. URL: <https://shorturl.at/vwAod>.

44. Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській області на 2023 – 2025 роки. Дніпро. 2023. URL: <https://shorturl.at/jvQ9B>.

45. Комплексна програма підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України Дніпропетровської області на 2024 – 2028 роки. Дніпро. 2024. 10 с. URL: <https://shorturl.at/KnPDx>.

46. Огляд гуманітарної ситуації: аналіз. Україна: гуманітарне реагування у 2024 році. 2024. URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine/>

47. Благодійний фонд Нова Україна. 2024. URL: <https://shorturl.at/omMn2>

48. Буткевич А. Як зберегти феномен української благодійності після війни. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/8/710924/>

49. Про благодійну діяльність та благодійні організації Закону України № 5073-VI від 05.07.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

50. Про громадські об'єднання Закону України № 4572-VI від 22.03.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

51. Огляд роботи міжнародних гуманітарних організацій та їх відповіді на гуманітарну кризу в Україні, спричинену воєнною агресією з боку рф. Міжнародна фундація виборчих систем. 2022. URL: <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/Ohliad-mizhnarodnykh-humanitarnykh-orhanisatsiy-1.pdf>

52. Shared purpose. Collective voice. Greater impact. 2023. URL: <https://cof.org/page/council-foundations-policy-membership-and-dues>

53. Value-add strategies for philanthropy: partnering with a new administration. 2021. URL: <https://shorturl.at/eOvE3>.

54. Фонди відновлення України.Єдиний веб-портал виконавчих органів України. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini>

55. Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці / територіальної громади у соціальних послугах: наказ Міністерство соціальної політики України від 19.04.2023 № 130-Н. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE40225?an=1EU-Fundraising Association>. 2024. URL: <https://eu-fundraising.eu/en/>

56. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. К.: Ваїте, 2016. 280 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/303331.pdf>.

57. Крушельницька Т. А., Мотякін І. В. Аналіз фінансових інструментів механізму залучення інвестицій у соціальну сферу України в умовах війни. Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2024. № 11. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2024-11-10445>. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/11/10445>.

58. Крушельницька Т. А., Парімонов С. Л. Кудрявцев М. І. Трансформація формування професійних компетентностей державних службовців в Україні в умовах війни. XLVII International scientific and practical conference «The Future of Scientific Discoveries: New Trends and Technologies» (November 13-15, 2024) Marseille, France. International Scientific Unity, 2024. P. 281-285.